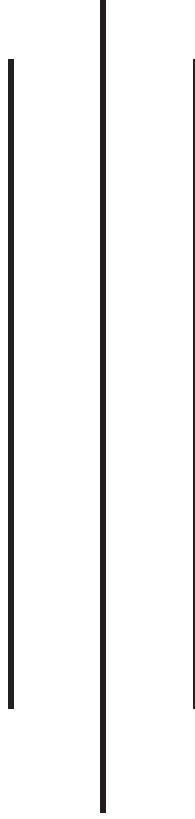

उच्च मूल्य कृषिवस्तु उत्थानशील कार्यक्रम (Resilient High Value Agricultural Programme, R-HVAP)

कर्णाली प्रदेश सरकार
भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय
उच्च मूल्य कृषिवस्तु उत्थानशील कार्यक्रम (R-HVAP)
प्रदेशस्तरीय कार्यक्रम व्यवस्थापन कार्यालय (PMO)
वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत, नेपाल

उच्च मूल्य कृषिवस्तु उत्थानशील कार्यक्रम (Resilient High Value Agricultural Programme, R-HVAP)

कर्णाली प्रदेश सरकार
भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय
उच्च मूल्य कृषिवस्तु उत्थानशील कार्यक्रम (R-HVAP)
प्रदेशस्तरीय कार्यक्रम व्यवस्थापन कार्यालय (PMO)
वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत, नेपाल

विषय-सूची

पृष्ठभूमि	१
औचित्य	१
उच्च मूल्य कृषिवस्तु उत्थानशील कार्यक्रम (R-HVAP)	२
R-HVAP को लक्ष्य र विकास उद्देश्य:	३
कार्यक्रम सहभागी तथा पहुँच (Programme participants and outreach):	७
महिलाको सहभागिता:	७
युवा सहभागिता:	७
लक्षित समूहहरू (Target Groups):	८
लक्षित बाली तथा वस्तुहरू (Targeted Crops and Commodities)	९
कार्यक्रमको विस्तृत विवरण	१०
कृषि-पर्यावरणीय क्लस्टर सीमांकन तथा विश्लेषण:	१०
पालिका कृषि-पर्यावरणीय योजन (PAP) म्यानुवल	११
५-वर्षे पालिका कृषि-पारिस्थितिक योजना (PAPs)	१२
पालिकाको योजना एकीकरण (Palika Plan Integration):	१३
डेमो फार्महरूमा युवा कृषि-पर्यावरणीय प्रशिक्षार्थीहरू (Youth agroecology apprenticeships at demo farms):	१५
परिवर्तनको सिद्धान्त (Theory of Change)	१९
कार्यक्रमको लागत तथा वित्तीय व्यवस्था:	२०
पर्यावरणीय, सामाजिक तथा जलवायु जोखिम र न्यूनीकरण उपायहरू	२१
कार्यक्रम समन्वय कार्यालय (PCO) को भूमिका	२१
प्रदेशस्तरीय कार्यक्रम व्यवस्थापन कार्यालय (PMO) को भूमिका	२२
कोरिडोर कार्यालय (COs) को भूमिका	२३
कार्यक्रम समन्वय/कार्यान्वयन कार्यालयहरू	२४
Background	२५
Rationale	२५
The Resilient High Value Agriculture Programme (R-HVAP)	२६
R-HVAP Goal and Development Objective:	२६
Description of the programme	२९
Theory of Change	३५
Environmental, social and climate risks and mitigation measures	३७
Implementation arrangements	३७
Monitoring and Evaluation, Knowledge management	३८
Logical framework:	३९
Role of Programme Coordination Office (PCO)	४३
Role of Provincial Programme Management Office (PMO)	४४
Role of Corridor Offices (COs)	४५

पृष्ठभूमि

नेपालले सन् २०१०-२०२० को दशकमा आर्थिक वृद्धिलाई निरन्तर कायम राख्दै सन् २००६ देखि २०१९ को अवधिमा बहुआयामिक गरिबीलाई आधाले घटाउन सफल भयो। नेपालले सन् २०२० मा न्यून-मध्यम आय भएको देशको हैसियत प्राप्त गर्‍यो र सन् २०२६ सम्ममा अल्पविकसित मुलुक (LDC) को सूचिबाट स्तरोन्नति हुने मार्गमा अग्रसर छ। तर, पछिल्ला वर्षहरूमा सन् २०१५ को गोर्खा भूकम्प र इन्धन संकट, सन् २०१७ का बाढी, तथा सन् २०२०-२०२२ को कोभिड-१९ महामारी जस्ता बहुप्रकारका संकटहरूका कारण आर्थिक वृद्धिमा प्रभाव परेको छ।

२०२० मा कोभिड-१९ को आगमनसँगै अर्थतन्त्र २.४% ले संकुचित भयो, जसका कारण ठूलो मात्रामा रोजगारी र आम्दानी गुम्न पुग्यो। त्यसपछिको पुनःउत्थान असमान र अपूर्ण रह्यो। आ.व. २०२२ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (GDP) करिब ५.३% ले वृद्धि भएको अनुमान गरिए पनि आ.व. २०२३ मा यो वृद्धि सुस्त भई करिब २.१६% मा सीमित भयो। आ.व. २०२३ का पहिलो ८ महिनामा मुद्रास्फीति झण्डै ८% सम्म पुगेको थियो, जुन रूस-युक्रेन युद्धसँग सम्बन्धित विश्वव्यापी प्रवृत्तिका कारण इन्धन, खाद्यवस्तु तथा कृषि सामग्रीको मूल्यमा परेको असरको परिणाम हो। यसका अतिरिक्त, आयातित वस्तुको मूल्य वृद्धि अमेरिकी डलरसँग तुलना गर्दा नेपाली रुपैयाँको अवमूल्यन (आ.व. २०२२ मा करिब ६%) का कारण अझै चर्किएको छ।

कृषि क्षेत्रको GDP मा योगदान सन् २०१० मा ३३% बाट घट्दै सन् २०२१ मा २५% मा पुगेको छ। कृषि-खाद्य उत्पादनहरूको निर्यात वृद्धि भएको छ र मूल्यका हिसाबले ती अब देशको प्रमुख निर्यात वस्तु बनेका छन्। तथापि, खाद्य आयातमा बढ्दो निर्भरता राष्ट्रिय खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सार्वभौमिकताका लागि ठूलो चुनौती बनेको छ, साथै यसले विदेशी मुद्रा सञ्चितिमा पनि दबाव सिर्जना गरेको छ। यसैले, आयात खर्चलाई समायोजन गर्न कृषि क्षेत्रबाट विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने तथा आन्तरिक खाद्य उत्पादन र वितरण वृद्धि गर्ने आवश्यकता अझ बढी तात्कालिक बनेको छ।

औचित्य

कृषि क्षेत्र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रका लागि अत्यन्त महत्वपूर्ण रहँदै आएको छ, किनकि यसले अझै पनि कुल श्रमशक्तिको करिब ५५ प्रतिशतलाई रोजगारी प्रदान गरिरहेको छ। अधिकांश कृषि श्रमिकहरू साना स्तरका तथा मुख्यतः आत्मनिर्भर (जीविकोपार्जनमुखी) पारिवारिक खेतीमा संलग्न आत्मरोजगार किसानहरू हुन्। किसानहरूले अत्यन्त सानो जग्गा स्वामित्व, श्रम अभाव, अविकसित पूर्वाधार, तथा परामर्श सेवा, वित्तीय स्रोत र बजारमा सीमित पहुँचजस्ता विभिन्न चुनौतीहरूको सामना गरिरहेका छन्।

कुल २.६४ मिलियन हेक्टर खेतीयोग्य जमिनमध्ये करिब ५८ प्रतिशत जमिनमा मात्र सिँचाइ सुविधा पुगेको छ। त्यसैले कृषि उत्पादन ठूलो मात्रामा वर्षामा निर्भर छ, जसका कारण वर्षेनी कृषि उत्पादनमा

उल्लेखनीय उतारचढाव देखिन्छ। जलवायु परिवर्तनका प्रभावका कारण अनियमित वर्षा ढाँचा, चरम मौसमी घटना, खडेरी, बाढी तथा पहिरोजस्ता जोखिमहरू बढ्दै गएका छन्, जसले कृषि उत्पादनमा पर्ने झट्का र जोखिमलाई अझ गम्भीर बनाएको छ।

ग्रामीण महिलाहरू विशेष रूपमा पछाडि परेका छन्। ग्रामीण क्षेत्रबाट पुरुषहरूको पलायनका कारण कृषि क्षेत्रमा महिलाहरूको सहभागिता अत्यधिक देखिए पनि, कृषिमा संलग्न महिलामध्ये ७६ प्रतिशत अवैतनिक रूपमा काम गरिरहेका छन् र जम्मा १० प्रतिशत मात्रै खेतबारी महिलाको स्वामित्वमा छन्। महिलाका अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन र लैङ्गिक समानताका क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगति भए तापनि, महिलाहरू अझै पनि प्रमुख उत्पादनशील सम्पत्ति र सेवाहरूमा पहुँचबाट वञ्चित छन्। यससँगै गहिरो रूपमा जरा गाडेका सामाजिक-सांस्कृतिक मान्यताहरूले निर्णय-प्रक्रियामा महिलाहरूको प्रभावकारी सहभागितामा अवरोध पुऱ्याउँदै आएका छन् र उनीहरूको सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तीकरणमा थप प्रगति हुन नदिने बाधा बनेका छन्।

युवा ग्रामीण जनसंख्याले शिक्षा पहुँच, नागरिक सहभागिता, राजनीतिक सहभागिता, बेरोजगारी तथा अपूर्ण रोजगारीसँग सम्बन्धित विभिन्न चुनौतीहरू सामना गरिरहेका छन्। १५-२४ वर्ष उमेर समूहका बेरोजगार युवाहरू कुल श्रमशक्तिको २०.५ प्रतिशत हिस्सा ओगट्छन्, जसमा महिलाको बेरोजगारी दर पुरुषको भन्दा उच्च छ (क्रमशः २२.५ प्रतिशत र १९.२ प्रतिशत)। एक तिहाइभन्दा बढी युवाहरू शिक्षा, तालिम वा रोजगारीबाट वञ्चित छन्। ग्रामीण क्षेत्रमा युवाको पलायन एक प्रमुख चुनौतीका रूपमा देखिएको छ, जसले समग्र कृषि गतिविधिमा गम्भीर प्रभाव पारिरहेको छ।

यस सन्दर्भमा, कृषि क्षेत्रले घरेलु तथा निर्यात दुवै बजारबाट उल्लेखनीय आम्दानी सिर्जना गर्न सक्ने, उत्थानशील, आत्मनिर्भर र दिगो प्रणालीतर्फ रूपान्तरण हुनु आवश्यक छ। यस उद्देश्यका लागि मध्यम अवधिमा परम्परागत उत्पादन मोडेलबाट बजारमुखी कृषि-पर्यावरणीय मोडेलतर्फ रूपान्तरण गर्न एक व्यवस्थित प्रक्रिया आवश्यक हुन्छ। कृषि-पर्यावरणीय रूपान्तरण यस्तो दृष्टिकोणमा आधारित छ, जसले लक्षित मार्ग र अभ्यासहरूमार्फत खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका लागि कृषि उत्पादकत्वलाई कायम राख्दै तथा वृद्धि गर्दै बजारको मागअनुसारको “सुरक्षित खाद्य” उत्पादनमा जोड दिन्छ। यस रूपान्तरणबाट प्राप्त हुने बहुआयामिक लाभहरूले उत्पादन र आम्दानी वृद्धि, आयात प्रतिस्थापन, निर्यात प्रवर्द्धन, व्यापार घाटा न्यूनीकरण, वातावरणीय सेवामा सुधार, तथा जलवायु र अन्य जोखिमप्रति उत्थानशीलता वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ।

उच्च मूल्य कृषिवस्तु उत्थानशील कार्यक्रम (R-HVAP)

नेपाल सरकार र IFAD द्वारा साना किसानमुखी कृषि प्रणालीलाई समावेशी, कृषि-पर्यावरणीय (Agro-ecological) र नाफामुखी कृषि-खाद्य प्रणालीमा रूपान्तरण गर्ने उद्देश्यसहित उच्च मूल्य कृषिवस्तु उत्थानशील कार्यक्रम (R-HVAP) को डिजाइन गरिएको छ। R-HVAP ले गरिब साना किसान,

उत्पादक संगठनहरू (POs) तथा सूक्ष्म, साना तथा मध्यम उद्यमहरू (MSMEs) लाई लक्षित गर्दै तहगत (stratified) दृष्टिकोण अपनाउनेछ। कार्यक्रमले आवश्यकता आधारित सह-लगानी प्याकेजहरू उपलब्ध गराई व्यावसायिक रूपमा उन्मुख बहु-उत्पादन आपूर्ति शृङ्खलासँग आवद्ध विविधीकृत कृषि-पर्यावरणीय उत्पादन प्रणालीतर्फको संक्रमणलाई सहज बनाउनेछ। यस कार्यक्रमको प्रमुख चालक तथा आकर्षक शक्ति बजारको माग हुनेछ। कृषि-पर्यावरणसम्बन्धी सन् २०२२ को IFAD स्टक-टेक प्रतिवेदन अनुरूप, कृषि-पर्यावरणीय उत्पादनको बजारमुखीकरण, आर्थिक व्यवहार्यता तथा सेवा-सम्बन्धहरूलाई थप सुदृढ बनाइनेछ। साथै, घरेलु तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा सुरक्षित, जैविक तथा दिगो रूपमा उत्पादन गरिएका कृषि उपजको बढ्दो माग पूरा गर्न उत्पादनको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न कृषि-पर्यावरणीय दृष्टिकोण अवलम्बन गरिनेछ, जसबाट वैदेशिक मुद्राको आम्दानीसमेत सिर्जना हुने अपेक्षा गरिएको छ। कार्यक्रमले सन् २०२४ देखि २०३१ सम्मको आठ वर्षको अवधिलाई समेट्नेछ।

R-HVAP को लक्ष्य र विकास उद्देश्य:

कार्यक्रम लक्ष्य: साना कृषक परिवारहरूमा गरिबी घटाउनु र उत्थानशीलता सुधार गर्नु।

कार्यक्रम विकास उद्देश्य: साना कृषक खेतीलाई दिगो, नाफामूलक, समावेशी र कृषि-पर्यावरणमैत्री खाद्य प्रणालीतर्फ रूपान्तरण गर्नु।

कार्यक्रमको लक्ष्य र विकास उद्देश्यहरूले COSOP का निम्न रणनीतिक उद्देश्यहरूमा योगदान पुऱ्याउँछन्:

- बजार सहभागिता बढाएर समावेशी र दिगो ग्रामीण आर्थिक वृद्धि र पुनरुत्थान तिव्र बनाउनु;
- ग्रामीण समुदायहरूलाई जलवायु परिवर्तन र आर्थिक वा अन्य झटका/संकटहरूको प्रभा वविरुद्ध प्रतिरोधात्मक क्षमता सुधार गर्नु;
- विकेन्द्रित संघीय प्रणाली अन्तर्गत विकास आवश्यकताहरू प्रभावकारी रूपमा पूरा गर्न ग्रामीण र समुदाय आधारित संस्था सुदृढ बनाउनु।

यो कार्यक्रम नेपाल सरकारको पन्ध्रौँ योजना (आ.व. २०७६/७७-२०७९/८०)को विकास उद्देश्य र रणनीतिसँग पूर्ण रूपमा मिल्दोजुल्दो छ | यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय कृषि विकास रणनीतिहरू का साथै कर्णाली अर्गानिक मिशन योजना २०७९ जस्ता प्रादेशिक प्राथमिकताहरूमा प्रत्यक्ष रूपमा योगदान पुऱ्याउँछ।

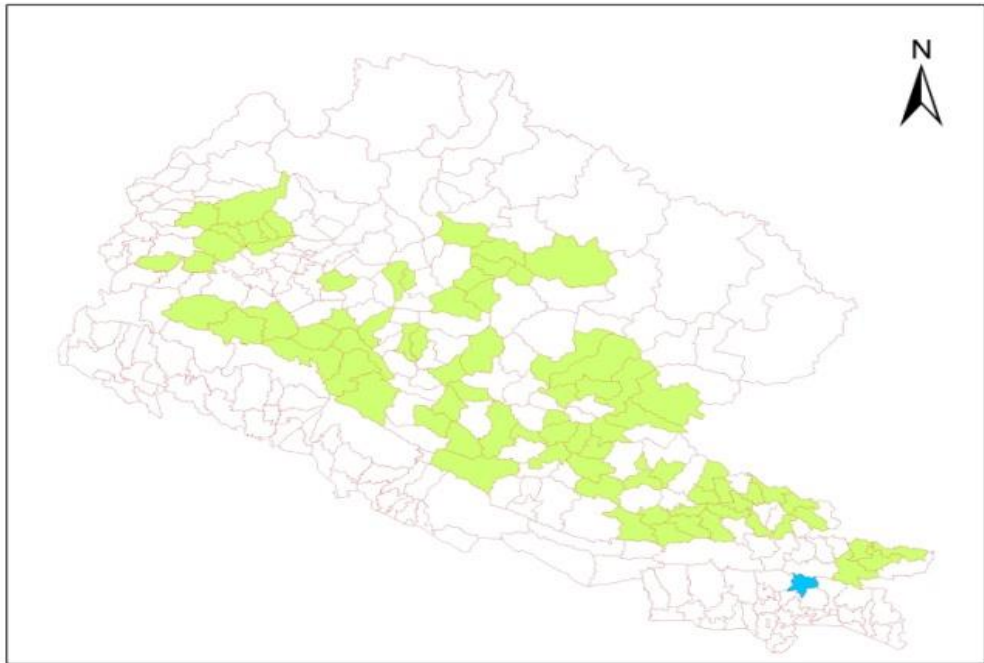
ग्रामीण महिलाहरू र युवा वर्गले सामना गरिरहेका चुनौती र सीमा-बन्धनहरूलाई विशेष रूपमा सम्बोधन गर्न, R-HVAP ले IFAD का दुई मुख्य प्राथमिकताहरू जस्तै: लैङ्गिक समानता (Gender Equality) र ग्रामीण युवाको रोजगारी (Employment of Rural Youth) मा योगदान पुऱ्याउनेछ।

लक्षित क्षेत्रहरू: यो कार्यक्रम पश्चिम नेपालका तीनवटा प्रदेशहरू लुम्बिनी, कर्णाली र सुदूरपश्चिममा कार्यान्वयन गरिनेछ र करिब ८० वटा पालिका समेटिनेछन्। यी प्रदेशहरू बहुआयामिक गरिबीको उच्च दर, ग्रामीण जीविकोपार्जनमा कोभिड-१९ ले पारेको प्रभाव, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय वितरणका लागि सेमलार क्षेत्रीय थोक बजारको अवस्थिति, तथा कृषि-पर्यावरणीय खाद्य प्रणाली (agroecological foodshed) निर्माणलाई सहज बनाउने भू-दृश्य दृष्टिकोणका आधारमा चयन गरिएको हो।

पालिका छनोट: R-HVAP ले भौगोलिक लक्ष्यीकरणका लागि कृषि-पर्यावरणीय (agro-ecological) क्लस्टर-आधारित दृष्टिकोण अवलम्बन गर्नेछ। कूल ८० वटा लक्षित पालिकाहरू (कर्णाली ३२, लुम्बिनी ३१, सुदूरपश्चिम १७) निम्न छनोट मापदण्डहरू संयोजन गरिएको भौगोलिक लक्ष्यीकरण सूचकाङ्कका आधारमा प्राथमिकतामा राखिएका छन्: (i) लक्षित समूहहरूको उपस्थिती (गरिब तथा जोखिममा रहेका समुदायहरू, महिला र युवा); (ii) उत्पादन सम्भावना; (iii) बजार पहुँच; (iv) हाल सञ्चालनमा रहेका वा हालै सम्पन्न भएका IFAD-वित्तपोषित परियोजनाहरू (ASDP, ASHA र KUBK) को उपस्थिती; र (v) कृषि-पारिस्थितिक सम्भावना। लक्षित पालिकाहरूको सूची कार्यक्रमको सुरुवातमा सम्बन्धित प्रदेश सरकारहरूसँग परामर्श गरी कार्यान्वयनका लागि प्रमाणीकरण गरिनेछ।

क्र.स	प्रदेश	जिल्ला	पालिका
१	कर्णाली (८ जिल्ला, ३२ पालिका)	दैलेख	आठबीस, भगवतीमाई, भैरवी, महाबु
		जाजरकोट	जुनिचाँदे, नलगाड, शिवालय
		जुम्ला	चन्दननाथ, हिमा, कनकासुन्दरी, पातारासी, सिंजा, तिला
		कालिकोट	रास्कोट, सान्नी त्रिवेणी, तिलागुफा
		मुगु	खत्याड
		रुकुम पश्चिम	आठबीसकोट, बाँफिकोट, सानीभेरी
		सल्यान	बागचौर, वनगाड कुपिण्डे, छत्रेश्वरी, दार्मा, कालिमाटी, सिद्ध कुमाख
		सुर्खेत	बराहताल, चौकुने, चिंगाड, गुर्भाकोट, लेकबेशी, पञ्चपुरी
२	लुम्बिनी प्रदेश (८ जिल्ला, ३२ पालिका)	अर्घाखाँची	भूमिकास्थान, छत्रदेव, मालारानी
		दाङ	बंगलाचुली
		गुल्मी	चन्द्रकोट, छत्रकोट, धुर्कोट, ईस्मा, मदाने, मुसिकोट, सत्यवती

क्र.स	प्रदेश	जिल्ला	पालिका
		पाल्पा	माथागढी, पूर्वखोला, रम्भा, रामपुर
		प्युठान	ऐरावती, गौमुखी, झिमरुक, मल्लरानी, माण्डवी, सरुमारानी
		रोल्पा	लुङ्ग्री, माडी, परिवर्तन, रुन्टीगढी, गंगादेव, सुनिलस्मृति, त्रिवेणी
		रुकुम पूर्व	भुमे, पुथा उत्तर गंगा, सिस्ने
		रुपन्देही	बुटवल(सेमलार बजार)
३	सुदूरपश्चिम प्रदेश (५ जिल्ला, १७ पालिका)	अछाम	ढकारी, कमलबजार, मेल्लेख, तुर्माखाँद
		बैतडी	पुर्चौडी, सिगास
		बझाङ	बित्थडचिर, बुङ्गल, छविसपाथीभेरा, दुर्गाथली, केदारस्युँ, थलारा
		डडेल्धुरा	अजयमेरु, नवदुर्गा
		डोटी	बडीकेदार, बोगटान फुङ्सील, जोरायल
जम्मा २१ जिल्ला ८१ पालिका			

चित्र: कार्यक्रम क्षेत्र

कार्यक्रम सहभागी तथा पहुँच (Programme participants and outreach):

R-HVAP कार्यक्रमको कुल पहुँच करिब ६०,००० घरधुरी वा २,५८,००० व्यक्तिसम्म पुग्ने अनुमान गरिएको छ । यीमध्ये ४५,००० घरधुरी बजारमुखी कृषि-पर्यावरणीय (agroecological) उत्पादन प्याकेजबाट प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित हुने छन्। थप १५,००० घरधुरीले क्षमता विकास तथा विस्तार सेवाहरूबाट लाभ प्राप्त गर्नेछन्, जसमा उन्नत वित्तीय शिक्षा तथा व्यवसायिक साक्षरता (FEBL), डेमो फार्महरू, बजार तथा सेवा-सम्बन्धी पहुँच (बहु-पक्षीय मञ्च [MSP], व्यवसायदेखि व्यवसाय [B2B], व्यवसायदेखि सेवा [B2S]) तथा सार्वजनिक पूर्वाधार/सार्वजनिक वस्तुहरू (सिँचाइ, संकलन, भण्डारण र क्षेत्रीय थोक बजार पूर्वाधार) समावेश छन्।

महिलाको सहभागिता:

कार्यक्रमका सहभागीमध्ये कम्तीमा ५० प्रतिशत महिला हुनेछन् (करिब ३०,००० जना, जसमा ९,००० महिला नेतृत्व भएका घरपरिवारहरू समावेश छन्)। कम्पोनेन्ट १ अन्तर्गत महिलाहरूलाई उत्पादक समूहहरू (मिश्रित वा महिला नेतृत्वमा) मा संगठित तथा परिचालित गरिनेछ र क्लस्टर विकासबाट सिर्जना भएका विद्यमान वा नयाँ अवसर अनुसार उनीहरूको रुचि र गतिविधिका आधारमा विशेष तालिमहरू प्रदान गरिनेछ। यी तालिमहरूमा (तर यतिमै सीमित नभई) प्रदर्शन फार्ममार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषि-पर्यावरणीय र लैङ्गिक कार्य सिकाइ प्रणाली (आवश्यकताअनुसार GALS Lite) सँग संयोजन गरिएको वित्तीय शिक्षा तथा व्यवसायिक साक्षरता (FEBL), साथै नेतृत्व विकास समावेश हुनेछन्। नेतृत्व विकास विशेष रूपमा महत्वपूर्ण हुनेछ, जसले महिलाहरूलाई विभिन्न बहु-पक्षीय सरोकारवाला मञ्चहरू (MSP) र क्लस्टर समन्वय प्रक्रियामा सक्रिय सहभागिता जनाउन प्रोत्साहित गर्नेछ र सबै तहमा महिलाका दृष्टिकोण र हितहरू समेटिन सुनिश्चित गर्नेछ।

युवा सहभागिता:

युवाहरूलाई उनीहरूको रुचि तथा कार्यक्रममा सहभागिताको विभिन्न स्तरका आधारमा (युवा पुरुष र युवा महिला) समूहमा संगठित गरिनेछ र लक्षित हस्तक्षेप तथा तालिम प्रदान गरिनेछ; जस्तै विद्यमान किसान/उत्पादक, कृषि उद्यमी, अदक्ष युवा कृषि मजदुर, तथा वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवा। बजारमुखी कृषि पर्यावरणीय उत्पादन (कम्पोनेन्ट १) अन्तर्गत कार्यक्रम सेवाहरू प्राप्त गर्ने उत्पादक संगठनहरू (POs) मा कम्तीमा ४०% युवा (१६-४० वर्ष उमेर समूहका करिब २४,००० युवा) सहभागी हुने अपेक्षा गरिएको छ। यसका अतिरिक्त, कृषि सम्बन्धी व्यावसायिक तालिमबाट ४०० युवा, व्यवसाय इन्क्युबेसन सहयोगबाट ३०० युवा, तथा अग्रणी किसानसँग एग्रो-इकोलोजी अप्रेन्टिसशिपबाट ६० युवा लाभान्वित हुनेछन्।

लक्षित समूहहरू (Target Groups):

मुख्य लक्षित समूहमा मिश्रित कृषि प्रणालीमा संलग्न र आफ्नो अधिकांश आम्दानी कृषिजन्य उत्पादनबाट आर्जन गर्ने गरिब साना किसान परिवारहरू पर्दछन्। यी परिवारहरू निर्वाहमुखी, अर्ध-व्यावसायिक तथा व्यावसायिक स्तरमा कृषि उत्पादन गर्दै आएका हुन्छन्। महिला नेतृत्वमा रहेका घरपरिवार, महिला किसान, युवा (विदेशबाट फर्केका आप्रवासी सहित) तथा अल्पसंख्यक समुदायहरू (दलित तथा जनजाति/आदिवासी) लाई प्राथमिकता दिइनेछ। कुल कार्यक्रम सहभागीमध्ये कम्तीमा ५० प्रतिशत महिला र ४० प्रतिशत युवा रहने व्यवस्था गरिनेछ।

नयाँ IFAD Targeting Policy (EB 2023/138/R.3) अनुसार, R-HVAP ले आवश्यकतामा आधारित सेवाहरू निम्न समूहका घरपरिवारहरूलाई प्रदान गर्नेछ:

- (i) गरिब (मध्यम गरिब सहित);
- (ii) अति गरिब; र
- (iii) गरिबीको नजिक रहेका (Near-poor) घरपरिवारहरू।

अति गरिब र गरिब किसानहरू मिलेर कार्यक्रमका सहभागीमध्ये करिब ८०% हुनेछन्। गरिबीको नजिक रहेका (Near-poor) घरपरिवारहरू करिब २०% सहभागीको प्रतिनिधित्व गर्नेछन्।

अति गरिब वर्गका घरपरिवारहरू आफ्नै कृषि उत्पादन तथा अन्य नियमित आम्दानीका स्रोतबाट ३ महिनाभन्दा कम समय मात्र खाद्य आत्मनिर्भरता कायम गर्न सक्छन्। सामाजिक-आर्थिक अवस्था कमजोर तथा सामाजिक बहिष्करणमा परेका कारण यी घरपरिवारहरू विपन्न अवस्थामा रहेका हुन्छन्। यस समूहमा भूमिहीन परिवार, अपाङ्गता भएका व्यक्ति (PwD), महिला प्रमुख घरपरिवार, दलित तथा जनजाति जस्ता सीमान्तकृत समुदायहरू समावेश छन्।

उनीहरूको आम्दानीको मुख्य स्रोत कृषि मजदुरी, सीमित तथा अनियमित कृषि आम्दानी हो र कतिपयले सरकारी सहयोग पनि प्राप्त गर्ने गरेका हुन्छन्। साना, टुक्राटुक्रा भएका (प्रायः कम उत्पादनशील) जमिन, कृषि सामग्रीमा पहुँचको कमी, उत्प्रेरणाको अभाव तथा अनुकूल व्यावसायिक वातावरण नहुँदा अधिकांश घरपरिवारहरू सक्रिय रूपमा कृषि उत्पादनमा संलग्न हुन सकेका छैनन्। उनीहरूले परम्परागत बाली उत्पादन गर्छन्, जसले आंशिक रूपमा मात्र जीवनयापनका आवश्यकताहरू पूरा गर्छ।

पानी तथा कृषि सामग्रीमा पहुँच सुधार, क्षमता अभिवृद्धि तथा अतिरिक्त वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराएमा यी घरपरिवारहरू कृषि उत्पादनमा सहभागी हुने राम्रो सम्भावना राख्छन्। लक्षित कुल घरपरिवारमध्ये यिनीहरू ५-१० प्रतिशत (करिब ३,००० घरपरिवार र झण्डै २,१०० महिला-प्रमुख घरपरिवार बढी विपन्न वर्गबाट) रहेका छन्।

गरिब ग्रामीण घरपरिवारहरूलाई आफ्नै खेत उत्पादन तथा अन्य नियमित आम्दानीका स्रोतबाट करिब ३—१२ महिनासम्मको खाद्य पर्याप्तता हुन्छ। यस्ता घरपरिवारको आम्दानी मुख्यतः कृषि तथा वन स्रोतबाट संकलन (foraging) मा आधारित हुन्छ, साथै खेतबाहिरका कामबाट हुने आम्दानी र मौसमी बसाइँसराइबाट आउने अनियमित रेमिटेन्स पनि समावेश हुन्छ।

यस समूहमा साना जमिनधनी गरिब पुरुष तथा महिलाहरू पर्छन्, जसले अधिकतम ०.७ हेक्टरसम्मको जमिनमा खेती गर्छन्, तरकारी उत्पादन गर्छन्, पशुपालन गर्छन् (करिब १—३ वटा भैंसी, १०—२० वटा बाखा सम्म) र पशुचाराका लागि चरनभूमिमा पहुँच राख्छन्। उनीहरूलाई उत्पादनमूलक पानीका स्रोत तथा सिँचाइमा नियमित पहुँच नहुनुका कारण उत्पादन क्षमता र उत्पादनको मात्रा सीमित रहन्छ। यस वर्गका घरपरिवारहरू लक्षित कुल घरपरिवारको करिब ७०—७५ प्रतिशत हिस्सा ओगट्छन्।

गरिबीको नजिक (Near-poor) परिवारहरू आफ्नै खेत उत्पादन र अन्य नियमित आम्दानीका स्रोतहरूबाट १२ महिनाभन्दा बढी खाद्य आत्मनिर्भरता कायम गर्न सक्षम हुन्छन्। यस्ता परिवारमा प्रायः १ हेक्टर वा सोभन्दा बढी खेतीयोग्य जमिन भएका साना किसान महिला तथा पुरुषहरू पर्छन्। तर, उनीहरू गरिबीको रेखाभन्दा केवल अलिकति मात्र माथि छन् र सुलभ कृषि सामग्री (इनपुट), वित्तीय पहुँच, सञ्जाल तथा बजारसँगको जोड, प्राविधिक क्षमता र उत्पादनको परिमाण (स्केल) को अभाव छ। उनीहरू पूर्ण समय कृषि उत्पादनमा संलग्न छन् र खाद्य सुरक्षा मापदण्ड तथा बजार आवश्यकताहरू पूरा गर्न निरन्तर रूपमा उत्पादनको मात्रा र गुणस्तर वृद्धि गर्न सक्ने सम्भावना राख्दछन्। लक्षित घरधुरीमध्ये करिब २० प्रतिशत यिनै वर्गमा पर्दछन्।

लक्षित बाली तथा वस्तुहरू (Targeted Crops and Commodities)

पालिका कृषि-पर्यावरणीय योजना (PAPs) लाई आधार मानी, कार्यक्रमले तुलनात्मक लाभ भएका दुईवटा उच्च मूल्यका कृषिजन्य वस्तुहरूमा कृषक समूह/उत्पादक संगठनहरूको क्षमता विकास तथा कृषि-पारिस्थितिक अभ्यासका लागि सह-लगानी (co-investment) सहयोग प्रदान गर्नेछ। प्रारम्भिक विविधीकृत प्याकेजहरू (संलग्न तालिकामा उल्लिखित) कार्यान्वयनको क्रममा कृषि-पर्यावरणीय क्लस्टर पहिचान अध्ययन तथा घरेलु/निर्यातमुखी उच्च मूल्यका वस्तुहरूको बजार मूल्याङ्कनका आधारमा थप परिमार्जन गरिनेछ।

क्र.स	सम्भावित उत्पादन प्याकेजहरू
१	वर्षभरि तरकारी उत्पादन: प्लाष्टिक टनेल, पानीको प्रभावकारी व्यवस्थापन प्रणाली, गुणस्तरीय बीउ, जैविक मल तथा एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (IPM) अभ्यास
२	बाखापालन र दुग्ध उत्पादनलाई सुधारिएको गोठ (मल व्यवस्थापन/कम्पोस्ट) तथा घाँस-दाना उत्पादन र स्थानीय कुखुरा पालनसँग संयोजन

क्र.स	सम्भावित उत्पादन प्याकेजहरू
३	स्थानीय बाली तथा उपेक्षित र कम प्रयोगमा आएका बाली (NUS) जस्तै: कोदो, फापर, जौ, कर्णाली सिमी
४	मौरीपालन (व्यावसायिक मह उत्पादन) – चिउरी (Diploknema butyracea) सहित (२० घर मोडेल), परागसेचन तथा पोषणका लागि (२ घर मोडेल)
५	गैर-काष्ठ वन उत्पादन (NTFPs) / औषधीय तथा सुगन्धित बाली (MAPs) जस्तै: टिमुर, रिछा, दालचिनी
६	मसला बालीहरू (अदुवा, बेसार, अलैंची)
७	छायाँमा हुर्काइने कफी तथा कभर क्रपहरू
८	कृषिवन प्रणाली (स्याउ/ ओखर/ कागती जातीय फलफूल/ कभर क्रम सहितका घाँसे विरुवा)
९	बीउ आलु उत्पादन

कार्यक्रमको विस्तृत विवरण

कम्पोनेन्ट १: बजारमुखी कृषि-पर्यावरणीय उत्पादन प्रणालीतर्फ रूपान्तरणका लागि क्षमता अभिवृद्धि
सब-कम्पोनेन्ट १.१: विकेन्द्रीकृत कृषि-पर्यावरणीय योजना तथा समन्वय

यस कार्यक्रम अन्तर्गत प्रादेशिक कार्यक्रम व्यवस्थापन कार्यालय (PPMO) तथा करिडोर कार्यालय (CO) को सहजीकरणमा स्थानीय तहको योजना प्रक्रियामार्फत ५ वर्षे पालिका कृषि-पर्यावरणीय योजना (PAP) तयार गर्न सहयोग गरिनेछ। PAP मार्फत सम्भावित कार्यक्रम सहभागीहरूको पहिचान, कृषि-पर्यावरणीय खेती प्रणालीभित्र समावेश गर्न सकिने उच्च मूल्यका कृषि वस्तुहरू, फार्म स्तरका कृषि-पर्यावरणीय उत्कृष्ट अभ्यासहरू, बजारको माग तथा मापदण्ड पालना, कृषि सेवा तथा उद्यमका अवसरहरू, साथै सार्वजनिक उपयोगका संरचना र उत्पादनशील पूर्वाधार आवश्यकताहरू पहिचान गरिनेछ। R-HVAP बाट वित्तीय सहयोग पाउन योग्य PAP का प्राथमिकताहरूलाई वार्षिक स्थानीय योजना प्रक्रियासँग एकीकृत गरी पालिकाको सह-वित्तीयकरण (co-financing) सुनिश्चित गरिनेछ र पालिकाको वार्षिक विकास योजनामा समावेश गरिनेछ। कार्यक्रम अन्तर्गत ८० वटा पालिकाका लागि PAP तयार गरिनेछ।

कृषि-पर्यावरणीय क्लस्टर सीमांकन तथा विश्लेषण:

घरेलु तथा निर्यात बजारमा प्रमाणित माग भएका प्राथमिक कृषि वस्तुहरूको उत्पादनका लागि कृषि-पर्यावरणीय उत्पादन क्लस्टरहरू पहिचान तथा सीमांकन गर्न सहभागीमूलक अभ्यास गरिनेछ। कर्णाली अर्गानिक मिशन अन्तर्गतका विद्यमान प्रदेशस्तरीय जोनिडलाई यसको आधारका रूपमा लिइनेछ। कृषि-पर्यावरणीय क्लस्टर भन्नाले पालिकाभित्र समान कृषि-पारिस्थितिक विशेषता भएका भौगोलिक क्षेत्रलाई जनाउँछ, जसमा उच्च मूल्यका तथा बजारमा प्रमाणित माग भएका विविध कृषि वस्तु उत्पादन गर्ने

सम्भावना हुन्छ। क्लस्टर सीमांकन कार्यक्रम क्षेत्रको भू-परिदृश्य (ल्यान्डस्केप) स्तरमा निम्न आधारहरूमा विश्लेषण गरिनेछः

- कृषि-पर्यावरणीय अवस्था, वर्तमान उत्पादन स्तर, खेती प्रणाली, खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका आवश्यकताहरू, जलवायु जोखिम, पूर्वाधार, बजार पहुँच (सडक करिडोर), बजार तथा मूल्य शृंखला विश्लेषण।
- सम्भावित कार्यक्रम सहभागीहरू, जसमा गरिब, महिला, युवा, सीमान्तकृत समूह (आदिवासी जनजाति तथा दलित) र उत्पादक संस्था (POs) समावेश छन्, साथै व्यावसायिक उन्मुख कृषि-पर्यावरणीय उत्पादन प्रणालीतर्फ रूपान्तरण गर्न इच्छुक र उनीहरूको विशेष आवश्यकताहरू।
- प्रत्येक क्लस्टरभित्रका अवसर, क्षमता तथा ज्ञानको कमी र आवश्यकताहरू (सानो किसान समुदाय तथा सरकारी प्रतिनिधि दुवैमा), जसले व्यावसायिक उन्मुख कृषि-पर्यावरणीय खेतीतर्फको रूपान्तरण सहज बनाउँछ; जस्तै कृषि-पर्यावरणीय परामर्श सेवा, जैविक इनपुट उत्पादन, सामुदायिक पूर्वाधार, उत्पादक संस्था (POs) र साना तथा मझौला उद्यम (MSMEs) बीच साझेदारी, कृषि-पर्यावरणीय कार्यमूलक अनुसन्धान, संकलन तथा प्रशोधन आवश्यकताहरू, भौगोलिक पहिचान तथा ब्रान्डिङ, ट्रेसबिलिटी, सहभागी प्रत्याभूति प्रणाली (PGS) प्रमाणीकरण, तथा बजारीकरण र ई-कमर्स।
- सबैभन्दा उपयुक्त उच्च मूल्यका बाली/वस्तुहरू तथा फार्म र भू-परिदृश्य (Landscape) स्तरमा अपनाउन सकिने उत्कृष्ट कृषि-पर्यावरणीय अभ्यासहरू।

यो अभ्यास कार्यक्रम सुरु भए पछि पहिलो ६ महिनाभित्र सञ्चालन गरिनेछ ताकि अन्य क्रियाकलापहरू समयमै सूचित गर्न सकियोस्। यस अभ्यासका निष्कर्षहरू प्रमाणीकरण गरिनेछ र प्रारम्भिक कार्यशालामा पालिका र क्लस्टरहरूको प्राथमिकता निर्धारणको लागि प्रयोग गरिनेछ। साथै, कृषि-पर्यावरणीय उत्पादन प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नका लागि पहिचान गरिएका क्लस्टरहरूमा ज्ञान र क्षमता सम्बन्धी अन्तरका बारेमा यस अभ्यासका निष्कर्षहरूले Sub-component 1.2: agroecological खेती स्थापना गर्नका लागि ज्ञान र क्षमता विकास कार्यान्वयनमा मार्गदर्शन गर्नेछ, र विशेष गरी R-HVAP ज्ञान व्यवस्थापन रणनीति र नीति संलग्न योजना विकासमा योगदान गर्नेछ।

पालिका कृषि-पर्यावरणीय योजन (PAP) म्यानुअल

PAP म्यानुअल PAP फर्मुलेसन प्रक्रियाको सुरुवात हुनु अघि योजना प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्न विकास गरिनेछ। यसमा ५-वर्षीय योजना टेम्प्लेट तथा समुदाय-आधारित अनुगमन संयन्त्रहरू (PGS अनुरूप) समावेश हुनेछन्। प्रत्येक PAP ले AE (Agroecological) उत्पादन तथा सेवासम्बन्धी चुनौती, अवसर र खाडलहरू पहिचान गर्न सम्भावित उत्पादन क्लस्टरहरूको मूल्याङ्कन गर्नेछ, र विस्तृत ५-वर्षीय कार्ययोजना समावेश गर्नेछ। उक्त कार्ययोजनामा वार्षिक रूपमा प्राथमिकता क्रममा राखिएका तथा बजेट विनियोजित लगानी गतिविधिहरू समावेश हुनेछन्, जसले निम्न विषयहरू पहिचान गर्नेछः

- Agroecological खेती प्रणालीभिन्न समावेश गर्न सकिने उच्च-मूल्यका वाली/उत्पादनहरू;
- स्थानीय सामाजिक-आर्थिक तथा पर्यावरणीय सन्दर्भ अनुकूल र आन्तरिक तथा निर्यात बजारका अनुपालन मापदण्डहरूसँग मेल खाने, फार्म-स्तरका कृषि पर्यावरणीय उत्तम अभ्यासहरू;
- आन्तरिक तथा निर्यात बजारका लागि बजार माग तथा अनुपालन मापदण्डहरू;
- कृषि सेवाहरू तथा उद्यमका अवसरहरू;
- सार्वजनिक वस्तुहरू तथा उत्पादनसम्बन्धी पूर्वाधार आवश्यकताहरू;
- Agroecological उत्पादन तथा MSME विकासका लागि प्रत्यक्ष सहयोग प्रवाह गर्न सम्भावित कार्यक्रम सहभागीहरू; तथा
- समुदाय-आधारित अनुगमन संयन्त्रहरू।

PAP म्यानुअल Agroecological Cluster Delineation and Analysis का निष्कर्षहरूबाट निर्देशित हुनेछ र सोही सेवा प्रदायकद्वारा विकास गरिनेछ। PAP म्यानुअल विकास सम्पन्न भएपछि, PAP प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्न सहजकर्ताहरूलाई तालिम प्रदान गरिनेछ, जसमा ४० जना जुनियर प्राविधिक सहायक (JTA) र ८० जना समुदाय परिचालक (CM) समावेश हुनेछन्।

५-वर्षे पालिका कृषि-पारिस्थितिक योजना (PAPs)

कार्यक्रम क्षेत्रभिन्न क्लस्टर निर्धारण तथा विश्लेषण (Cluster Delineation and Analysis) मार्फत पहिचान गरिएका कृषि-पारिस्थितिक क्लस्टरहरूलाई ५-वर्षे पालिका कृषि-पारिस्थितिक योजना (PAPs) तयार गर्ने भौगोलिक इकाइका रूपमा प्रयोग गरिनेछ। PAPs समुदायस्तरको सहभागितामूलक प्रक्रियामार्फत तयार गरिनेछन्। प्रत्येक पालिकाभिन्न लाभग्राही समूहका प्रतिनिधिहरू (सीमान्तकृत समुदाय सहित), उत्पादनमूलक संगठन (POs), सहकारी, लघुवित्त संस्था (MFIs), सूक्ष्म, साना तथा मझौला उद्यम (MSMEs), व्यापारी, सेवा प्रदायक तथा वडा र पालिका सरकारका प्रतिनिधिहरू सम्मिलित बहु-पक्षीय मञ्च (Multi-Stakeholder Platform – MSP) गठन गरिनेछ। यी सबै सरोकारवालाहरूले आ-आफ्नो पालिकाको PAPs विकास प्रक्रियामा सक्रिय रूपमा सहभागिता जनाउनेछन्।

क्लस्टर सीमांकन तथा विश्लेषणबाट प्राप्त निष्कर्षलाई प्रमाणका आधार (evidence base) मानेर कार्यक्रमका कर्मचारीहरूले प्रारम्भिक रूपमा मसौदा PAP तयार गर्नेछन्। यस क्रममा समुदाय, वडा/पालिका प्रतिनिधिहरूसँग समुदायस्तरका परामर्श तथा प्रमुख सूचनादातासँग अन्तर्वार्ता गरिनेछ। मसौदा PAP तयार भएपछि, त्यसको समीक्षा, प्रमाणीकरण (validation) तथा अन्तिम रूप दिन पालिकास्तरीय बहु-सरोकार मञ्च (MSP) कार्यशाला आयोजना गरिनेछ। विशेषगरी पर्याप्त बजारमुखीकरण सुनिश्चित गर्न, प्रमुख व्यापारी तथा उद्यमहरूको पहिचान सब-कम्पेनेन्ट १.३ अन्तर्गत निरन्तर प्रक्रिया हुनेछ, र सम्भव भएसम्म उनीहरूलाई मसौदा PAP तयार गर्ने तथा अन्तिम रूप दिने क्रममा MSP प्रक्रियामा सहभागी हुन प्रोत्साहित गरिनेछ।

PAPs लाई “जीवित योजना (Living Plans)” को रूपमा मानिनेछ र सम्बन्धित बहु-पक्षीय मञ्च (MSPs) द्वारा वार्षिक रूपमा वा आवश्यकताअनुसार समीक्षा तथा संशोधन गरिनेछ। यसैअनुसार, PAPs ले प्रत्येक क्लस्टरभित्र उत्पादन, सेवा तथा सम्भावित साझेदारीका अवसर र खाडलहरूको स्पष्ट पहिचानका आधारमा व्यक्तिगत उत्पादक संगठन (POs) र सूक्ष्म, साना तथा मझौला उद्यम (MSME) का व्यवसायिक योजना तयार गर्न मार्गदर्शन गर्नेछ।

PAP समिति: PAP अन्तिम स्वीकृतिका लागि आयोजना गरिने MSP कार्यशालाको क्रममा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा प्रगति समीक्षा प्रक्रियालाई सहज बनाउन एक PAP समिति गठन गरिनेछ। उक्त समितिको नेतृत्व पालिकाका प्रतिनिधिले गर्नेछन् र उत्पादक संगठन (POs), सूक्ष्म, साना तथा मध्यम उद्यम (MSMEs) तथा अन्य प्रमुख सरोकारवालाहरूबाट ५-७ जना सदस्य रहनेछन्। समितिले PAP गतिविधिहरूलाई पालिकाको योजनामा अनुमोदन तथा एकीकरण गर्न पालिकालाई सहयोग गर्नेछ। यसका साथै समितिले करिडोर तहको समन्वय, सञ्जाल विस्तार तथा समीक्षा कार्यक्रमहरूमा सहभागिता जनाउनेछ। साथै, समुदाय परिचालक (community mobilizers) र अगुवा कृषक (lead farmers) जस्ता सामुदायिक स्रोत व्यक्तिहरूको पहिचान तथा छनोट प्रक्रियालाई पनि सहजीकरण गर्नेछ।

PAP निर्माण प्रक्रिया R-HVAP करिडोर कार्यालयहरूद्वारा स्थानीय सरकारका प्रतिनिधिहरूसँग समन्वय र सहभागितामा सहजीकरण गरिनेछ। करिडोर कार्यालयहरूको समग्र निगरानी अन्तर्गत, कृषि-पर्यावरणीय (Agroecological) दृष्टिकोण तथा अभ्यासलाई मूलधारमा ल्याउन आवश्यक सीप र ज्ञान भएको सेवा प्रदायकको नेतृत्वमा PAP हरू विकास गरिनेछ, जसलाई JTA तथा CM हरूले सहयोग गर्नेछन्। PAP निर्माण प्रक्रिया सुरु गर्नुअघि योजना निर्माण प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्ने उद्देश्यले एक PAP म्यानुअल तयार गरिनेछ, जसमा ५ वर्षे योजना ढाँचा तथा समुदायमा आधारित अनुगमन संयन्त्रहरू (PGS अनुरूप) समावेश गरिनेछ।

पालिकाको योजना एकीकरण (Palika Plan Integration):

R-HVAP वित्तीय सहयोगका लागि योग्य रहेका PAP गतिविधिहरूलाई एकीकृत गरिनेछ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ (LGOA 2017) अनुसार तथा PAP समितिको सहयोगमा, कार्यक्रमले सम्बन्धित पालिकाको योजना प्रक्रियामा PAP प्रस्तुत गरी स्वीकृतिका लागि सहभागी हुनेछ। PAP विकास प्रक्रिया वार्षिक स्थानीय योजना प्रक्रियाका चयनित प्रवेश बिन्दुहरूसँग समन्वय गरिनेछ, जसबाट नगरपालिका सह-वित्तीयकरण पहिचान गर्न तथा नगरपालिका वार्षिक विकास योजनामा एकीकरण गर्न सहयोग पुग्नेछ।

PAP नगरपालिका, प्रदेश तथा संघीय तहमा एकत्रीकरण (aggregation) गरी R-HVAP का वार्षिक कार्ययोजना तथा बजेट (AWPBs) तयार गर्ने आधार बन्नेछ। साथै, अधिकांश पालिकामा अझै विकास नभइसकेका कृषि क्षेत्र विकास योजनाहरू तयार गर्न PAP लाई बहुवर्षीय कृषि-पर्यावरणीय

(Agroecology) रणनीतिका रूपमा प्रयोग गरिनेछ र यसलाई नगरपालिका मध्यमकालीन खर्च संरचना (Medium-Term Expenditure Framework – MTEF) मा समेत एकीकृत गरिनेछ। करिब ८० वटा PAP तयार गरिनेछन्, जसमा कार्यक्रम समेटिएका प्रत्येक ८० वटा पालिकाका लागि एक-एक PAP रहनेछ।

सव-कम्पोनेन्ट १.२ : कृषि-पर्यावरणीय खेती स्थापना गर्नका लागि ज्ञान तथा क्षमता विकास

R-HVAPले दिगो कृषि, कृषि-पर्यावरण (Agroecology) तथा पर्माकल्चरसम्बन्धी विद्यमान ज्ञान आधारलाई सुदृढ बनाउँदै हाल उपलब्ध ज्ञान सामग्रीहरूलाई परिमार्जन गर्नेछ र जुनियर प्राविधिक सहायक (कृषि) तथा सामुदायिक परिचालकहरूका लागि Training of Trainers (TOT) विधिबाट असल अभ्यासहरूको प्रसार गर्नेछ। करिब ८० जना अगुवा कृषकहरूको सहकार्यमा कृषि-पर्यावरणीय नमूना फार्महरू (demonstration farms) स्थापना गरिनेछ। यस गतिविधिलाई कृषि-पर्यावरणीय खेतीका विभिन्न प्राविधिक पक्षहरूमा सुक्ष्म तालिम, वित्तीय शिक्षा तथा व्यवसायिक साक्षरता (Financial Education and Business Literacy – FEBL) सम्बन्धी तालिम, साथै लैङ्गिक कार्य-अध्ययन प्रणाली (Gender Action Learning System – GALS) को संक्षिप्त संस्करण (GALS Lite) सँग संयोजन गरिनेछ। FEBL-GALS-lite सत्रहरू महिला आर्थिक सशक्तिकरण प्रवर्द्धन गर्न र उत्पादक घरधुरीहरूबीच वित्तीय तथा व्यावसायिक ज्ञान र सीप बढाउन प्रवेश बिन्दुको रूपमा प्रयोग गरिनेछ। यस सव-कम्पोनेन्टमा करिब ६० जना युवा कृषि प्रशिक्षार्थीका लागि युवा कृषि पर्यावरणीय apprenticeship कार्यक्रमहरू समावेश छन्, साथै किसान-देखि-किसान आदानप्रदान (Farmer-to-Farmer exchange) पनि हुनेछ जसले ठूलो अभ्यास सम्पन्न समुदाय (Community-of-Practice, COP) निर्माण गर्न योगदान पुऱ्याउनेछ। सहभागी अनुसन्धान र अनुगमन (Participatory Research and Monitoring) ले बजार-केन्द्रित कृषि पर्यावरणीय प्रणालीका पर्यावरण, आर्थिक र सामाजिक परिणाम तथा प्रभाव अध्ययन र अनुगमन गर्नको लागि विश्लेषणात्मक ढाँचा तयार पार्ने काम समावेश गर्नेछ।

कृषि-पर्यावरणीय प्रदर्शन फार्महरू: प्रभावकारी कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रत्येक पालिकामा एकवटा गरि जम्मा ८० वटा कृषि-पर्यावरणीय प्रदर्शन फार्म स्थापना गर्नुपर्ने अनुमान गरिएको छ। PAP विकास प्रक्रियाको क्रममा, इच्छुक अगुवा किसानहरूलाई रणनीतिक रूपमा स्थान पाएको प्रदर्शन फार्म स्थापना गर्न पहिचान गरिनेछ। अगुवा किसानलाई आफ्नो विद्यमान फार्मलाई पूर्ण रूपमा सञ्चालन हुने कृषि पर्यावरणीय फार्ममा रूपान्तरण गर्न कृषि पर्यावरणमा प्रशिक्षण दिइनेछ। प्रदर्शन फार्म स्थापना गर्ने खर्च कार्यक्रमले वहन गर्नेछ, र अगुवा किसानबाट वस्तुगत योगदान

प्रदान गरिनेछ। अगुवा किसानले चाहेमा भएमा उद्यम स्थापना गर्न MSME विस्तीय सुविधा पहुँच गर्ने अधिकार पनि प्राप्त हुनेछ।

यो प्रदर्शनी फार्महरूले तीन उद्देश्य पुरा गर्नेछन्: i) विभिन्न प्रकारका लाभग्राही र उत्पादन समूहहरूलाई व्यावसायिक रूपमा लक्षित कृषि अभ्यासतर्फ रूपान्तरण गर्न आवश्यक ज्ञान उपलब्ध गराउने प्रशिक्षण र प्रदर्शन केन्द्रको रूपमा काम गर्ने; ii) युवा प्रशिक्षार्थीहरूलाई फार्ममा प्रत्यक्ष प्रशिक्षण दिने अवसर प्रदान गर्ने; र iii) सहभागी क्रियाशील अनुसन्धान (१० फार्महरूमा) सञ्चालन गर्ने।

डेमो फार्महरूमा युवा कृषि-पर्यावरणीय प्रशिक्षार्थीहरू (Youth agroecology apprenticeships at demo farms):

सुरुमा, ६० युवा कृषि प्रशिक्षार्थीहरूले दुई बाली चक्रको ६ महिनाको अवधिमा अगुवा किसानहरूको नेतृत्वमा तालिम लिनेछन्। अगुवा किसानहरूले लागत-मुक्त (Cost-free) श्रमको बदलामा ज्ञान प्रदान गर्नेछन्। प्रशिक्षार्थीहरूलाई खाना र बसोबासको लागत बेहोर्न प्रति महिना USD १६५ (रु २१,५००) र प्रोत्साहनको रूपमा भत्ता प्रदान गरिनेछ। सम्भव भएसम्म प्रशिक्षार्थीहरू अगुवा किसानसँग वा वैकल्पिक रूपमा नजिकैको होमस्टेमा बस्नेछन्। यस पहलबाट प्राप्त प्रारम्भिक पाठहरूमा (initial lessons) आधारित, युवा प्रशिक्षार्थीहरूको संख्या बढाइनेछ।

सव-कम्पोनेन्ट १.३: बजार उन्मुख (Market oriented) कृषि-पर्यावरणीय उत्पादन विस्तार:

R-HVAP ले ASDP र ASHA परियोजना अन्तर्गत सहयोग गरिएकाहरू सहित कम्तिमा १,६०० उत्पादक संस्थाहरू (POs - लगभग ४५,००० किसानहरू) लाई सहयोग प्रदान गर्नेछ। यी POs को क्षमता बढाउन र PO स्नातक प्रक्रियालाई सहज बनाउन, एक विशेषज्ञ सेवा प्रदायक भर्ना गरिनेछ।

उच्च मूल्य कृषिवस्तु कार्यक्रम (HVAP) बाट सिकेका पाठहरूको आधारमा, क्लस्टर र प्रादेशिक स्तरमा POs लाई MSME सँग जोड्न बहु-सरोकारवाला प्लेटफर्महरू (MSPs) सञ्चालन गरिनेछ। व्यावसायिक संस्थाहरू र क्रमशः कृषि व्यवसायदेखि व्यवसाय (B2B) र व्यावसायिक सेवा प्रदायकहरू (B2S) बीच लाभदायक व्यापारिक सम्बन्ध निर्माण गर्न व्यवसायदेखि व्यवसाय (B2B) र व्यवसायदेखि सेवा (B2S) लिङ्केजहरूलाई सहज बनाइनेछ। क्लस्टर MSPs र B2B/B2S कार्यक्रम सुरुवातमा सुरु गरिएका उच्च प्राथमिकताका प्रक्रियाहरू हुनेछन् ताकि POs र प्रमुख MSMEs र खरीदकर्ताहरू बीच प्रारम्भिक सम्बन्ध सिर्जना गर्न सकियोस्, र PAPs, PO र MSME लगानी, बजार अनुपालन मापदण्डहरू, र जोखिम न्यूनीकरणलाई सूचित गर्न निजी क्षेत्रको बजार बुद्धिमत्ताको लाभ उठाउन सकियोस्।

PAPs द्वारा निर्देशित, R-HVAP ले घरेलु र निर्यात बजार क्षमता, साना उत्पादकहरूको लागि तुलनात्मक व्यावसायिक लाभ, र कृषि-पर्यावरणीय रूपमा उपयुक्त उत्पादन भएका दुई पूरक उच्च मूल्य वस्तुहरूको लागि कृषि-पर्यावरणीय खेती अभ्यासहरूमा PO क्षमता निर्माण र कृषि लगानीमा सह-लगानी गर्नेछ। HVAP, KUBK, RERP र ASDP जस्ता अघिल्ला परियोजनाहरूद्वारा सफलतापूर्वक प्रवर्द्धन गरिएका उत्पादनहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ, जसमा बालीनाली, पशुधन, कृषि वन प्रणाली, मह उत्पादन, गैर-काठ वन उत्पादनहरू (NTFPs) र औषधीय तथा सुगन्धित बोटबिरुवाहरू (MAPS) समावेश छन्। सहभागी साना किसानहरू (लगभग ४०,००० घरपरिवार) दुई प्रकारका अनुकूलित उत्पादन समर्थन प्याकेजहरूको लागि योग्य हुनेछन्। ASDP र ASHA (लगभग ५००० घरपरिवार) द्वारा समर्थित PO हरू एउटा उत्पादन प्याकेजको लागि योग्य हुनेछन् जसले उनीहरूले अघिल्लो परियोजना अन्तर्गत पहिले नै प्राप्त गरिसकेका मूल्य शृङ्खला समर्थनलाई पूरक बनाउँछ। थप अनुदानित सहयोगको लागि लगभग ३,००० अति गरिब घरपरिवार समावेशी कोषमा पहुँच गर्न योग्य हुनेछन्।

R-HVAP कार्यक्रमका सहभागीहरूले कृषि विकास बैंक लिमिटेड (ADBL) द्वारा कार्यान्वयन गरिएको IFAD को चलिरहेको समावेशी कृषि रूपान्तरणको लागि मूल्य श्रृंखला (VITA) परियोजना अन्तर्गत वित्तीय उत्पादनहरू पहुँच गर्न योग्य हुनेछन्।

सव-कम्पोनेन्ट १.४: कृषि सेवा बजारको लागि MSME पारिस्थितिक प्रणाली सुदृढ (MSME ecosystem for agricultural service market strengthened)

यस कार्यक्रमले कृषि-पर्यावरणीय बहु-वस्तु मूल्य शृङ्खलाहरूको अपस्ट्रीम (upstream) र डाउनस्ट्रीम (downstream) आवश्यकताहरू पूरा गर्न MSME सेवाहरूको इकोसिस्टमको विकासलाई सहज बनाउन PMO स्तरमा विशेष विशेषज्ञता परिचालन गर्नेछ। सह-लगानी सहयोग प्रदान गरिनेछ: (i) किफायती र उच्च-गुणस्तरको जैविक-आपूर्ति (Bio-input) उत्पादनको लागि विकेन्द्रीकृत MSME एकाइहरू; र (ii) उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) मूल्य अभिवृद्धिको लागि MSME सेवा बजार। समर्थित MSME हरूलाई प्रदान गरिएको सह-लगानी रकमको अनुपातमा R-HVAP लक्षित समूहहरूलाई आफ्नो सेवाहरू प्रदान गर्न अनिवार्य गरिनेछ, र सुरुमा २५,००० साना घरपरिवारहरूलाई फाइदा पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ। MSME को व्यावसायिक योजनाहरूमा पूरा परियोजना अवधिमा ठूलो समूहका घरपरिवारहरूलाई सेवा दिन स्केलिङ-आउट (Scaling out) रणनीति समावेश गर्न आवश्यक हुनेछ। युवाहरूलाई

सहयोगमा कृषि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम (Agri-TVET, लगभग ४०० युवाहरू), र उद्यम विकासको लागि व्यवसाय सञ्चालन (business incubation) सहयोग (३०० युवाहरू) मार्फत युवा रोजगारीको लागि सीप विकास कार्यक्रम समावेश छ।

कम्पोनेन्ट २ : जलवायु उत्थानशील उत्पादक पूर्वाधारमा सुधारिएको पहुँच (Improved access to climate resilient productive infrastructure)

सव-कम्पोनेन्ट १.१ अन्तर्गत सह-लगानी मार्फत समर्थित उत्पादन गतिविधिहरूलाई पूरक बनाउन R-HVAP ले पूर्वाधारलाई कोष प्रदान गर्नेछ। PAP प्रक्रिया अन्तर्गत, साना किसानहरू र PO हरूको लागि जलवायु उत्थानशील पूर्वाधार पहिचान गरी छनोट गरिनेछ। यसमा समावेश निम्न पक्षहरू हुनेछन्: (i) साना-स्तरीय सिँचाइ योजनाहरू, पानी भण्डारण सुविधाहरू, बहु-प्रयोग पानी प्रणाली (MUS) आदि जस्ता पानी सम्बन्धी प्रणालीहरू; (ii) कृषि उपजको संकलनका लागि सङ्कलन केन्द्रहरू र भण्डारण सुविधाहरू; र (iii) उत्पादनेपरान्त प्राथमिक प्रशोधन सुविधाहरू। सबै पूर्वाधार हस्तक्षेपहरू (interventions) अन्य कार्यक्रम हस्तक्षेपहरूसँग समन्वयात्मक हुनेछन्।

सव-कम्पोनेन्ट २.१: पानीसँग सम्बन्धित पूर्वाधार:

नेपाली कृषकहरूको मनसुनी वर्षामा निर्भरताका कारण बालीको उत्पादकत्व अनिश्चित बनाउँछ, र बहुबाली चक्र सधैं सम्भव हुँदैन। जलवायु परिवर्तन र अपेक्षित सुख्खा अवस्थाको सन्दर्भमा, भरपर्दो, दिगो र समयमै पानी आपूर्तिको व्यवस्था महत्त्वपूर्ण छ। यस कार्यक्रमले अवस्थित पानी प्रणालीहरूको पुनर्स्थापना र स्तरोन्नति र नयाँ निर्माणलाई सहयोग गर्नेछ। पानीसँग सम्बन्धित पूर्वाधारहरू साना-स्तरीय सिँचाइ प्रणालीहरू (खुला च्यानलहरू र पाइप नेटवर्कहरू दुवै ड्रिप र स्प्रिंकलर सिँचाइसँग मिलेर), बाली र पशुधन उत्पादन र घरेलु पानीको आवश्यकताहरू पूरा गर्न सक्ने बहुउपयोगी पानी प्रणालीहरू (MUS), र लाइन गरिएका पोखरीहरू र प्रबलित कंक्रीट ट्याङ्कीहरू जस्ता पानी भण्डारण सुविधाहरू हुन्। त्यस्ता मोडेलहरू ASHA र ASDP अन्तर्गत परीक्षण र विस्तार गरिएको छ।

किसान व्यवस्थित सिँचाइ प्रणाली (FMIS) सामान्यतया लाभांविता किसान समुदायद्वारा विकसित र व्यवस्थित सतह पानी सिँचाइ प्रणालीहरू हुन् र कुल सिँचाइ प्रणालीको सबैभन्दा ठूलो भाग (८०-९०%) समावेश गर्दछ। यी सरल छन् (प्रविधि र सञ्चालनको हिसाबले); र कमान्ड क्षेत्रको हिसाबले सानो स्तर (१-१० हेक्टर)। कार्यक्रमले अवस्थित र नयाँ FMIS हरूलाई समर्थन गर्नेछ।

कार्यक्रमद्वारा कुल ४८५ पानी सम्बन्धी उप-परियोजनाहरूलाई लगानी लागतको ८५% सम्मको सह-लगानी गरिनेछ र समुदायहरूले कम्तिमा १५% लगानी (श्रम, स्थानीय सामग्री) योगदान गर्नेछन्। पानी सम्बन्धी उप-परियोजनाहरू PAP प्रक्रियाको क्रममा पहिचान गरिनेछ र लगानीको समावेशीता र दिगोपन सुनिश्चित गर्न मापदण्डहरू लागू गरेर छनोट गरिनेछ। विशेष गरी, सिँचाइ उप-परियोजनाहरूको प्रकार र डिजाइन निर्धारण गर्दा, साथै जलग्रहण(water catchment) र पानी स्रोतहरूको संरक्षणको आवश्यकताहरू निर्धारण गर्दा पर्यावरणीय सन्दर्भलाई विचार गरिनेछ। लागत-लाभ विश्लेषण र साइट-विशिष्ट जोखिम मूल्याङ्कनको आधारमा डिजाइनमा जलवायु प्रमाणीकरण उपायहरू एकीकृत गरिनेछ। यसलाई PPMO र करिडोर कार्यालयहरूमा परिचालित सिभिल इन्जिनियरिङ टोलीहरूद्वारा समर्थित गरिनेछ। कार्यक्रमले पूर्वाधारको दिगोपन सुनिश्चित गर्न IFAD सामाजिक, वातावरणीय र जलवायु मूल्याङ्कन प्रक्रिया (SECAP) दिशानिर्देशहरू र आवश्यकताहरू पालना गर्नेछ।

सव-कम्पोनेन्ट २.२: बजार-नेतृत्वमा रहेको उत्पादक पूर्वाधार:

ASDP र ASHA को अनुभवलाई आधार मानेर, फसल पछिको प्राथमिक प्रशोधन, संकलन र भण्डारण, र प्याकेजिङको लागि समुदायमा आधारित साना पूर्वाधार र सुविधाहरूलाई समर्थन गरिनेछ। उत्पादित वस्तुहरूको आधारमा र विशिष्ट बजार माग आवश्यकताहरूसँग समन्वयमा, यी कार्यहरूमा संकलन सुविधाहरू (संकलन केन्द्रहरू, लोडिङ डकहरू) र अन्य मूल्य अभिवृद्धि कार्यहरू, सुकाउने (सुकाउने भुइँ, सौर्य ड्रायरहरू, आदि), ग्रेडिङ गर्ने, बोक्रा छोडाउने (shelling), थिच्ने (pressing), प्राथमिक निकासी (primary extraction), (मह, MAPs हरूको लागि), प्याकेजिङ र भण्डारण (गोदामहरू, स्तरीय साना शीतभण्डार सहित) समावेश हुन सक्छन्। PAP प्रक्रियामा योजना चरणमा योग्य लगानीहरू पहिचान र छनोट गरिनेछ। यो पूर्वाधार MSMEs द्वारा स्थापित ठूला सञ्चालनहरूको पूरक हुनेछ।

नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिहरू (RETs): उपयुक्त भएमा, नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिहरू (RET) लाई पेश गरिनेछ र विस्तार गरिनेछ। सहकारी-स्तरीय सौर्य ऊर्जाबाट चल्ने ड्रायरहरू र लघु-कोल्ड स्टोरेज एकाइहरूलाई सहयोग गरिनेछ। नेपालका अधिकांश किसानहरूले खुला घाममा सुकाउने अभ्यास गर्छन्, जसका धेरै सीमितताहरू छन्, जसमा ढिलो सुक्ने, प्रदूषणको जोखिम, पर्याप्त नसुक्ने, र मौसमी अवस्था समावेश छ। यसको अतिरिक्त, अपर्याप्त र अव्यवस्थित शीत भण्डारण प्रणालीहरूले प्रायः सीमित बजार अवसरहरू र आर्थिक नोक्सान निम्त्याउँछ।

कम्पोनेन्ट ३: घरेलु र निर्यात बजारहरूको लागि कृषि-पर्यावरणीय वस्तुहरूको थोक संकलन र वितरणमा सुधार (Improved wholesale aggregation and distribution of agroecological commodities for domestic and export markets):

लुम्बिनी प्रदेशको बुटवल उप-महानगरपालिकामा रहेको सेमलार कृषि क्षेत्रीय थोक बजारको निर्माणको पहिलो चरणमा R-HVAP ले सहयोग गर्नेछ। प्रस्तावित बजारले घरेलु र निर्यात दुवै बजारमा कृषि-पर्यावरणीय वस्तुहरूको वितरण सुधार गर्न R-HVAP समर्थित PO हरूलाई लक्षित गर्दै ठूलो क्याचमेन्ट क्षेत्रबाट वस्तुहरूको संकलनलाई सहज बनाउनेछ।

कम्पोनेन्ट ४: साना किसान कृषि-पर्यावरणीय उत्पादन र व्यापारको लागि सुदृढ नीति, नियमन र संस्थाहरू (Strengthened policies, regulations and institutions for smallholder agroecological production and trade):

R-HVAP ले सहभागी संस्थाहरू र समुदायहरूद्वारा सहजीकरण गरिएको, लाभदायक साना किसान कृषि-पर्यावरण उत्पादनको लागि सक्षम नीतिहरू, नियमहरू र अन्य सहयोगी ढाँचाहरू स्थापना र सुदृढ गर्न काम गर्नेछ। यसका साथै, कृषि उत्पादनको निर्यातलाई सहयोग गर्न, कार्यक्रमले प्रमाणीकरण प्रणाली स्थापना गर्नेछ, सेनिटरि र फाइटोसेनिटरी (SPS) उपायहरूको अवलम्बन क्षमता बढाउनेछ, व्यापार सहजीकरण र वार्तालाई समर्थन गर्नेछ, र अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार कार्यक्रमहरू, र नैतिक तथा जैविक-व्यापार मेलाहरूमा भाग लिनेछ।

परिवर्तनको सिद्धान्त (Theory of Change)

समस्या कथन (Problem statement): नेपालको कृषि क्षेत्र प्रायः परम्परागत र निर्वाहमुखी खेतीमा आधारित छ र सीमित पूँजिमा आधारित किसान र उनीहरूका समूहहरूको कमजोर क्षमता, जलवायु जोखिम, सीमित पानीको उपलब्धता, माटोको उर्वरतामा कमि, वन्यजन्तुद्वारा बाली विनाश, ऋणमा सीमित पहुँच, लैङ्गिक असमानता र श्रम अभाव जस्ता समस्याहरूले ग्रस्त छ। यसबाहेक, पोष्टहार्भेष्ट पछिको उच्च क्षति, सीमित भण्डारण र प्रशोधन सुविधाहरू, र असमर्थनीय नीति र नियामक व्यवस्थाका कारण अनुपयुक्त घरेलु र निर्यात बजार सम्बन्धहरूले निजी क्षेत्र र उद्यमी लगानीलाई निरुत्साहित गरिरहेको छ, र बजारमा आधारित उत्पादन र कृषिको व्यावसायीकरणलाई रोकिरहेको छ।

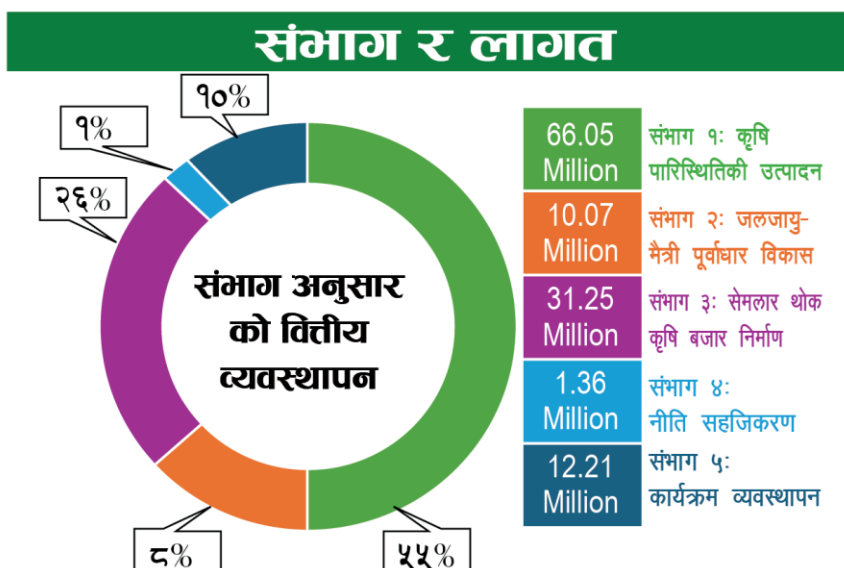
नेपालले आफ्नो खाद्यान्नको ५०% भन्दा बढी आयात गर्ने अनुमान गरिएको छ। कोभिड-१९ को संकटले नेपालको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा पूरा गर्न खाद्यान्न आयातमा निर्भरतालाई स्पष्ट रूपमा प्रकाश पारेको छ। यसले कृषि क्षेत्रको अधिकांश आवश्यक कृषि-उत्पादनहरू आयातमा निर्भरताको जोखिमलाई पनि उजागर गर्‍यो। युक्रेन-रूस संकटले कृषि-उत्पादनहरू, अर्थात् रासायनिक मलहरूमा पहुँचको

समस्यालाई अझ बढाएको छ। विगत केही दशकहरूमा उच्च लागत कृषिको प्रवर्द्धनले कृषि रसायन, बीउ, कृषि मेसिनरी र पोष्टहार्मिष्ट प्रविधिको आयातसँग सम्बन्धित खर्चमा वृद्धि भएको छ। कृषि क्षेत्रलाई सहयोग गर्न आयातमा यो भारी निर्भरताले सार्वजनिक कोषमा उल्लेखनीय क्षति पुऱ्याएको छ र व्यापार घाटामा योगदान पुऱ्याएको छ।

R-HVAP को दृष्टिकोण: माथि उल्लेखित तथ्यहरूको सारांशमा, R-HVAP ले साना किसान कृषि क्षेत्रलाई योजनाबद्ध र चरणबद्ध रूपमा व्यावसायिक कृषिप र्यावरणीय प्रणालीतर्फ रूपान्तरण गर्ने लक्ष्य लिएको छ। यस कार्यक्रमको उद्देश्य समावेशी, आत्मनिर्भर, लचिलो तथा लाभदायक साना किसान कृषि प्रणालीको विकास गर्नु हो, जसले राष्ट्रिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा योगदान पुऱ्याउनुका साथै विदेशी मुद्रा आर्जनमा समेत टेवा पुऱ्याउँछ।

कार्यक्रमको लागत तथा वित्तीय व्यवस्था:

कार्यक्रमको कुल लागत अनुमानित रूपमा अमेरिकी डलर १२०.९ मिलियन रहेको छ। वित्तीय स्रोत तथा योगदान निम्नानुसार रहेका छन्: (i) IFAD को ऋण: अमेरिकी डलर ७०.९ मिलियन (५८.६%); (ii) नेपाल सरकार (संघीय): अमेरिकी डलर २४.६ मिलियन (२०.३%), जसमा (क) अमेरिकी डलर १९.६ मिलियन (१६.२%) - कर, महसुल, तलब तथा खटाइएका कर्मचारीहरूको सञ्चालन खर्च समेटिएको छ, र (ख) अमेरिकी डलर ५.० मिलियन (४.१%) - सेमलार थोक बजारका लागि नगद योगदान; (iii) प्रदेश सरकार: अमेरिकी डलर ०.५ मिलियन (०.४%); (iv) स्थानीय सरकार/पालिका: अमेरिकी डलर १.५२ मिलियन (१.३%); (v) उत्पादक संस्था-घरघुरी: अमेरिकी डलर २०.८७ मिलियन (१७.३%); र (vi) सूक्ष्म, साना तथा मझौला उद्यम (MSMEs): अमेरिकी डलर २.५६ मिलियन (२.१%)।

चित्र: संभाग र लागत

आर्थिक तथा वित्तीय विश्लेषणको सारांश: नौ वटा फरक-फरक घरपरिवार स्तरका कृषि मोडेलहरू, पाँच प्रकारका सूक्ष्म, साना तथा मझौला उद्यम (MSMEs) तथा प्रमुख सामुदायिक पूर्वाधारहरूको लागि वित्तीय विश्लेषण गरिएको थियो। यस विश्लेषणअनुसार सबै मोडेलहरूको वित्तीय आन्तरिक प्रतिफल दर (Financial Internal Rate of Return – FIRR) १२.८ प्रतिशतभन्दा बढी रहेको छ। लाभ-लागत अनुपात (Benefit Cost Ratio – BCR) १.०१ भन्दा माथि रहेको छ र १२ प्रतिशत छुट दर (Discount Factor – DF) मा खुद्ध वर्तमान मूल्य (Net Present Value – NPV) रु. ५०,६०० (अमेरिकी डलर ३८९) भन्दा बढी रहेको छ।

यसका अतिरिक्त, फार्म/घरपरिवार, MSME, सामुदायिक पूर्वाधार तथा सेमलार थोक बजारका वित्तीय मोडेलहरूका आधारमा आर्थिक मूल्यहरू प्रयोग गरी कार्यक्रमको आर्थिक विश्लेषण गरिएको थियो। लागत-लाभ विश्लेषणबाट समग्र आर्थिक आन्तरिक प्रतिफल दर (Economic Internal Rate of Return – EIRR) १८.१% प्राप्त भएको छ। ९% छुट दर (Discount Rate) मा अनुमानित खुद्ध वर्तमान मूल्य (Net Present Value – NPV) NPR २१,२६७ मिलियन (USD १६३.६ मिलियन) रहेको छ र लाभ-लागत अनुपात (Benefit Cost Ratio – BCR) ८.५२ रहेको छ। वर्तमान ९% पूँजीको अवसर लागत (Opportunity Cost of Capital) अन्तर्गत सकारात्मक NPV देखिनुले कार्यक्रमका लगानीहरू वित्तीय तथा आर्थिक दुवै दृष्टिकोणबाट उपयुक्त, सुरक्षित र लगानी गर्न योग्य रहेको संकेत गर्दछ।

पर्यावरणीय, सामाजिक तथा जलवायु जोखिम र न्यूनीकरण उपायहरू

SECAP 2021 को स्क्रिनिङ उपकरणका आधारमा R-HVAP कार्यक्रमको वातावरणीय तथा सामाजिक श्रेणी “उच्च (Substantial)” निर्धारण गरिएको छ। नेदरल्यान्ड्स कोइन्भेस्ट इन्टरनेशनलद्वारा नियुक्त अन्तर्राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अध्ययन टोलीले अन्तिम मस्यौदा EIA प्रतिवेदन नेपाल सरकारलाई पेश गरेको थियो, जुन २९ सेप्टेम्बर २०२३ मा स्वीकृत भएको हो। EIA अध्ययन IFAD सँग नजिकको समन्वयमा सम्पन्न गरिएको हो र यसले SECAP 2021 का मापदण्डहरू पालना गरेको छ। उक्त प्रतिवेदन १४ अगस्ट २०२३ मा कार्यकारी बोर्ड समक्ष सार्वजनिक गरिएको थियो। EIA प्रतिवेदनले थोक बजारसँग सम्बन्धित सामाजिक तथा वातावरणीय प्रभावहरूको विस्तृत विश्लेषण समेटेको छ र सम्भावित असर न्यूनीकरणका लागि प्रस्तावित उपायहरूको सूची समेत समावेश गरेको छ।

R-HVAP लैङ्गिक रूपान्तरणकारी तथा युवा-संवेदनशील कार्यक्रम हो, जसले सामाजिक समावेशीतामा विशेष जोड दिन्छ। वातावरणीय, सामाजिक तथा जलवायुजन्य जोखिमहरू न्यूनीकरण गर्न व्यापक वातावरणीय, सामाजिक तथा जलवायु व्यवस्थापन योजना (ESCMP) तयार गरिएको छ।

कार्यक्रम समन्वय कार्यालय (PCO) को भूमिका

PCO ले कार्यक्रम योजना, प्राविधिक मार्गदर्शन, कार्यान्वयनको निगरानी तथा PMO र CO हरूको अनुगमन/सुपरिवेक्षणको समग्र जिम्मेवारी वहन गर्दछ। यसमा सरकारी कर्मचारीहरू (कार्यक्रम

संयोजक, उप-कार्यक्रम संयोजकहरू, कृषि अधिकृत, योजना अधिकृत, लेखा अधिकृत, कृषि इन्जिनियर, प्रशासन सहायक र प्राविधिक सहायक) तथा करारमा नियुक्त कर्मचारीहरू समावेश हुन्छन्। PCO का कार्यहरू निम्नानुसार छन्:

१. Programme steering committee(PSC) को सचिवालयको रूपमा काम।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक म्यानुअल, मार्गदर्शन, निर्देशन र कार्यविधिहरू तयार गरी PSC को सिफारिसपछि स्वीकृतिका लागि MoALD मा पेश गर्ने।
३. कार्यक्रमका उद्देश्य प्राप्त गर्न MoALD, सम्बन्धित विभागहरू, IFAD, प्रदेश मन्त्रालयहरू तथा स्थानीय सरकारलगायत सरोकारवालाहरूसँग नियमित समन्वय र सहकार्य गर्ने।
४. समग्र कार्यक्रम योजना, क्रियाकलाप कार्यान्वयन तथा बजेट व्यवस्थापन गर्ने।
५. SPIU, PMO र CO हरूलाई कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक समन्वय र सहयोग प्रदान गर्ने तथा नयाँ पालिकाहरू छनोट प्रक्रियालाई सहजीकरण गर्ने।
६. सरोकारवालाहरूको क्षमता विकाससम्बन्धी गतिविधि सञ्चालन गर्ने र स्रोत सामग्री तयार गर्ने।
७. कार्यक्रम प्रतिवेदनका लागि आवश्यक अनलाइन/अफलाइन MIS प्रणालीको विकास, सुधार र कार्यान्वयन गर्ने।
८. कार्यक्रमको समग्र कार्यान्वयनको अनुगमन, मूल्यांकन र सुपरिवेक्षण गर्ने।
९. कार्यक्रमसम्बन्धी मिसन व्यवस्थापन गर्ने र संयुक्त अनुगमन गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने।
१०. दातृ निकायहरू (विशेषगरी IFAD) बाट खर्च दाबी/भुक्तानी फिर्ता लिने प्रक्रियाको व्यवस्थापन गर्ने तथा वित्तीय स्रोतको समग्र व्यवस्थापन, खर्च, सोधभर्ना (reimbursenents) र मूल्यांकन गर्ने।
११. आवश्यकताअनुसार प्रगति प्रतिवेदन, वित्तीय व्यवस्थापन प्रतिवेदन तथा आन्तरिक र बाह्य लेखापरीक्षणका एकीकृत प्रतिवेदनहरू तयार गरी सम्बन्धित निकायहरू (IFAD सहित) मा पेश गर्ने।
१२. कार्यक्रम सम्बन्धी अभिलेख तथा उपलब्धिहरूको कागजात सुरक्षित राख्ने र संरक्षण सुनिश्चित गर्ने।
१३. कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न र लक्ष्य हासिल गर्न सम्बन्धित अध्ययनहरू सञ्चालन गर्ने।
१४. कार्यक्रम कागजातहरूमा उल्लेखित अन्य आवश्यक कार्यहरू सम्पन्न गर्ने।

प्रदेशस्तरीय कार्यक्रम व्यवस्थापन कार्यालय (PMO) को भूमिका

लक्षित तीनवटा प्रदेशहरूमा कार्यक्रमका सेवा तथा हस्तक्षेपहरू कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारीमा PMO रहनेछ। यसमा प्रदेश सरकारद्वारा खटाइएका कर्मचारीहरू (कार्यक्रम व्यवस्थापक, योजना तथा अनुगमन अधिकृत, कृषि अधिकृत, लेखा अधिकृत, इन्जिनियर, प्रशासन सहायक र प्राविधिक सहायक) तथा करारमा नियुक्त कर्मचारीहरू समावेश हुनेछन्। PMO का कार्यहरू निम्नानुसार छन्:

१. PPSC को सचिवालयको रूपमा काम गर्ने।
२. कार्यक्रमका उद्देश्य हासिल गर्न CO हरूलाई मार्गदर्शन, सहजीकरण तथा क्षमता विकास प्रदान गर्ने।

३. कार्यक्रम योजना तथा कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्ने।
४. नेपाल सरकारसँग भएका सम्झौता अनुसार बजेट विनियोजन गर्ने तथा प्रदेश कृषि मन्त्रालयसँग समन्वय गरी प्रदेशस्तरीय सह-वित्तीयन सुनिश्चित गर्ने।
५. प्रतिवेदन, त्रैमासिक भुक्तानी तथा वित्तीय निकासाका लागि PCO सँग समन्वय गर्ने।
६. मासिक/त्रैमासिक/अर्धवार्षिक/वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तयार गरी एकीकृत रूपमा PCO तथा सम्बन्धित निकायहरूमा पेश गर्ने।
७. स्थानीय तहमा PAPs र MSPs विकास गर्न सहयोग गर्ने।
८. POs र MSMEs को क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रविधि अपनाउन सहयोग गर्ने।
९. समुदायमा नयाँ प्रविधि तथा नवप्रवर्तनको अपनत्व बढाउन प्रदर्शनात्मक गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने, किसानमार्फत परीक्षण सहजीकरण गर्ने तथा नवप्रवर्तनको सफलताको प्रमाणीकरण गर्ने।
१०. प्रदेश अन्तर्गतका सबै कार्यक्रम गतिविधिहरूको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण गर्ने।
११. स्रोत सामग्रीहरूको विकास तथा प्रसारमा सहजीकरण गर्ने।
१२. PIM, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिअनुसार सञ्चालन गर्ने र आवश्यक परे संशोधनको प्रस्ताव गर्ने।
१३. कार्यान्वयनका क्रममा उत्पन्न नीतिगत/प्राविधिक/व्यवस्थापकीय समस्याहरू समाधान गर्न सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्ने।
१४. प्रतिवेदनका लागि अनलाइन/अफलाइन MIS सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने।
१५. मिशन व्यवस्थापन तथा संयुक्त अनुगमन कार्यमा PCO लाई सहयोग गर्ने।
१६. PCO/सम्बन्धित निकायका लागि प्रगति, वित्तीय तथा लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने।
१७. उपलब्धिहरूको अभिलेख सुरक्षित रूपमा राख्ने।
१८. कार्यक्रम कागजातहरूमा निर्दिष्ट अन्य कार्यहरू सम्पादन गर्ने।
१९. सुदूरपश्चिम प्रदेशको हकमा: PMO र CO दुवैको दोहोरो भूमिका निर्वाह गर्ने।

कोरिडोर कार्यालय (COs) को भूमिका

लुम्बिनी प्रदेशको एक जिल्लामा र कर्णाली प्रदेशका दुई जिल्लामा कोरिडोर कार्यालय (COs) स्थापना गरिनेछ। यी कार्यालयहरूमा प्रदेश सरकारबाट खटाइएका कर्मचारीहरू (प्रमुख, प्राविधिक सहायक, लेखापाल र प्रशासन सहायक) तथा करारमा नियुक्त कर्मचारी रहनेछन्। COs का कार्यहरू निम्नानुसार छन्:

१. स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गरी कार्यक्रमका उद्देश्य प्राप्त गर्न क्षेत्र छनोट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने।
२. स्थानीय तहमा PAPs तयार गर्न सहयोग गर्ने र MSPs सञ्चालनमा सहजीकरण गर्ने।
३. POs र MSMEs को क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रविधि अपनाउन सहजीकरण गर्ने।
४. PIM, कार्यविधि र कार्यक्रम सम्बन्धी मार्गदर्शन अनुसार कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने।

५. समुदायमा नयाँ प्रविधि र नवप्रवर्तन (new technology and innovations) अपनाउन प्रेरित गर्न प्रदर्शनात्मक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने, किसानमार्फत परीक्षण गराउने र नवप्रवर्तनको सफलता प्रमाणित गर्ने।
६. क्षमता विकासका लागि आवश्यक स्रोत सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने।
७. प्रगति र तथ्याङ्क प्रविष्ट गर्न MIS प्रयोग गर्ने।
८. मासिक, त्रैमासिक, अर्धवार्षिक तथा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार गरी PMO मा पेश गर्ने।
९. उपलब्धि सम्बन्धी अभिलेख सुरक्षित रूपमा राख्ने र संरक्षण गर्ने।
१०. कार्यक्रम सम्बन्धी कागजातहरूमा उल्लेखित अन्य तोकिएका कार्यहरू सम्पादन गर्ने।

कार्यक्रम समन्वय/कार्यान्वयन कार्यालयहरू

क्र.स.	कार्यालय	ठेगाना	सम्पर्क नं	ईमेल
१	कार्यक्रम समन्वय कार्यालय	कीर्तिपुर काठमाडौं	०१-५३२३०३०	rhvapnepal.pco@gmail.com
२	सेमलार उपआयोजना कार्यान्वयन एकाई	बुटवल, रुपन्देही		butwal.spiu@gmail.com
३		बुटवल, रुपन्देही		
४	प्रदेश स्तरिय कार्यक्रम व्यवस्थापन कार्यालय	वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत		rhvapkarnali025@gmail.com
५		अमरगढी, डडेलधुरा		
६		प्युठान		
७	करिडोर कार्यालय	खलङ्गा, जुम्ला		rhvapcojumla025@gmail.com
८		खलङ्गा, जाजरकोट		rhvapjajarkot2025@gmail.com

Background

Nepal maintained economic growth over the 2010-2020 decade and was able to reduce multidimensional poverty by half between 2006 and 2019. Nepal achieved lower middle-income status in 2020 and is on the path for graduation from Least Developed Country status by 2026. However, in recent years, economic growth has been affected by multiple shocks such as the Gorkha earthquake and fuel crisis in 2015, floods in 2017, and the COVID-19 pandemic from 2020 - 2022.

In 2020, with the onset of COVID-19, the economy was contracted by 2.4%, resulting in substantial job and income loss. The recovery has been unequal and incomplete: GDP grew by an estimated 5.3% in FY 2022, but slowed down to an estimated 2.16% in FY 2023. Inflation reached almost 8% in the first 8 months of FY 2023, following a global trend related to the on going Russia-Ukraine conflict, which is impacting prices of fuel, food, and agricultural inputs. Further, the rising prices of imported goods is compounded by the depreciation of the Nepali Rupee against the US Dollar (around 6% in FY 2022).

The contribution of the agriculture sector to the GDP has steadily decreased from 33% in 2010 to 25% in 2021. Exports of agri-food products have increased and are now the country's main export in value. However, the growing dependency on food imports poses major challenges to national food security and sovereignty, while also placing foreign exchange reserves under stress. As such, there is renewed urgency to increase domestic food production and distribution, and to generate foreign exchange from the agriculture sector to offset import expenditures.

Rationale

The agriculture sector remains critical to the national economy, as it still employs 55% of the work force. Most agriculture workers are self-employed in small-scale and primarily subsistence-oriented family farming. Farmers face multiple constraints including very small land holdings, labour shortages, underdeveloped infrastructure, and limited access to advisory services, finance and markets. Of the total cultivable land of 2.64 million hectares, about 58% are supported by some form of irrigation. The dependency on rainfall is therefore high, causing significant variation in agricultural production across the years. Shocks and risks affecting agricultural production are also exacerbated by the effects of climate change, that result in uneven rainfall patterns, extreme weather events, droughts, floods and landslides.

Rural women are particularly disadvantaged. While women are overrepresented in the agriculture sector due to the migration of men from rural areas, 76% of women engaged in agriculture are unpaid and only 10% of the farms are owned by women. Despite remarkable progress achieved with regard to protection and promotion of women's rights and gender equality, women still lack access to key productive assets and services. This coupled with deeply rooted sociocultural norms restricts effective participation in decision-making processes and impedes further progress in their social and economic empowerment.

Young rural people also face challenges related to access to education, civic engagement, political participation, unemployment and underemployment. Unemployed youth aged 15-24 account for 20.5 percent of the total labour force, with women unemployment being higher than men (22.5% and 19.2% respectively). More than a third of youth are without education, training or employment. Youth migration is a major challenge in rural areas that affect agricultural activities at large.

In this context, the agriculture sector needs to be transitioned towards a more resilient, self-reliant, and sustainable system that is able to generate significant revenues from both domestic and export markets. To achieve this, a systematic process to transition from a conventional production model to a market-oriented agroecological model over the medium-term is necessary. The agroecology transition is grounded in an approach that seeks to produce market-driven “safe food”, while maintaining and increasing agricultural productivity for food and nutrition security through targeted pathways and practices. The multiple benefits of this transition will support increased production and revenues, import substitution, export, trade deficit reduction, improved environmental services, and resilience to climate and other shocks.

The Resilient High Value Agriculture Programme (R-HVAP)

The Government of Nepal and IFAD have designed the Resilient High Value Agriculture Programme (R-HVAP) with the objective of transforming smallholder agriculture into inclusive, agroecological and profitable agri-food systems. R-HVAP will adopt a stratified approach to target poor smallholder farmers, producer organizations (POs), and micro, small, and medium enterprises (MSMEs), providing needs based co-investment packages to facilitate a transition to diversified agroecological production systems linked to commercially oriented multi-product supply chains. Market demand will be the main driver and pull factor of the programme. In line with the 2022 IFAD stock-take report on agroecology, the market-orientation, economic viability and service linkages of agroecological production will be strengthened. Further, the agroecological approach will be adopted for enhancing product quality to meet domestic and international demands for safe, organic and sustainably produced products, and for generating foreign currency inflows.

The programme will cover a period of eight years from 2024 to 2031.

R-HVAP Goal and Development Objective:

Programme Goal: Reduced poverty and improved resilience of smallholder households.

Programme Development Objective: Transition smallholder farming towards sustainable food systems that are profitable, inclusive and agroecological.

The programme goal and development objectives contribute to the following Strategic Objectives (SO) of the COSOP: accelerated inclusive and sustainable rural economic growth and recovery through greater market participation, improved resilience of rural communities to the impacts of climate change and to economic and other shocks; and strengthened rural and community institutions to effectively meet development needs under the decentralized federal system.

The Programme fully aligns with the development objectives and strategies of Nepal's Fifteenth Plan (FY2019/20-2023/24) and directly contributes to the federal and provincial Agricultural Development Strategies, and provincial priorities such as the Karnali Organic Mission Plan 2079.

To specifically address constraints and challenges faced by rural women and youth, R-HVAP will contribute to two of IFAD's mainstreaming priorities: gender equality; and employment of rural youth.

Target areas: The programme will cover three provinces in Western Nepal: Lumbini, Karnali, and Sudurpashchim, and operate in approximately 80 Municipalities (Palikas). The provinces have been selected based on the highest incidence of multi-dimensional poverty, impacts of COVID-19 on rural livelihoods, location of the Semlar regional wholesale market for national and international distribution, and a landscape perspective to facilitate the building of an agroecological foodshed.

Palika selection: R-HVAP will adopt an agroecological cluster-based approach for geographic targeting.. A total of 80 target Palikas (Karnali 32, Lumbini 31, Sudurpashchim 17) have been prioritised through a Geographic Targeting Index that combines the following selection criteria: (i) presence of target groups (poor and vulnerable communities, women and youth); (ii) production potential; (iii) market accessibility; (iv) presence of ongoing or recently completed IFAD-financed projects (ASDP, ASHA, and KUBK), and (v) agroecology potential. The list of target Palikas will be validated at programme start-up in consultation with the respective provincial governments for implementation.

Programme participants and outreach: The total R-HVAP outreach is estimated at 60,000 households or 258,000 individuals. Of these, 45,000 households will benefit from market oriented agroecological production packages, and an additional 15,000 households will benefit from capacity building and extension services (enhanced financial education and business literacy [FEBL], demo farms, market and service linkages (multi-stakeholder platforms [MSP], business to business [B2B], business to service [B2S]), and from public goods (irrigation, aggregation, storage and regional wholesale market infrastructure).

Women's participation: Women represent at least 50% of the programme participants (or about 30,000, out of which 9,000 are women-headed HHs). Under Component 1, they will be mobilised and organised in producer groups (mixed or women-led) to receive specific trainings on the basis of their interests and activities along existing or new opportunities resulting from the cluster development. Trainings will focus on (but not limited to) improved production and productivity (through demo-farms), enhanced Financial Education and Business Literacy (FEBL) combined with agro-ecology and Gender Action Learning System (GALS lite, where necessary), as well as leadership. The last is particularly important to encourage women to actively participate in the various Multi Stakeholders Platforms (MSP) and cluster coordination, to ensure that women's views and interests are captured at all levels.

Youth participation: Youth will be organized in groups (young men and young women) on the basis of their interest and different degrees of participation in the programme and will

receive targeted interventions and trainings; i.e. as existing farmers' producers, agripreneurs, unskilled young agriculture labours, young returning migrants. It is expected that at least 40% of youth (about 24,000 youth, 16-40 years of age) will be part of POs receiving programme services on market-oriented agroecological production (Component 1). An additional 400 from agriculture related vocational trainings, 300 from business incubation support, and 60 youth will benefit from agroecology apprenticeships with lead farmers.

Target groups: The main target group consists of poor smallholder households engaged in mixed farming systems and deriving most of their income from agricultural production at different scales: subsistence, semi-commercial, and commercial. Women-headed households, women farmers, youth (including returnee migrants) and minority communities (dalits and janajatis/indigenous people) will be prioritized. Women will constitute at least 50% of the total programme participants and youth 40%.

In line with the new IFAD Targeting Policy (EB 2023/138/R.3), R-HVAP will provide needs-based services for: (i) poor (including both poor and medium poor); (ii) ultra-poor; and (iii) near-poor households. Poor and ultra-poor farmers will together constitute 80% of programme participants.

Ultra-poor and poor farmers will together constitute 80% of programme participants. Near-poor households will represent approximately 20% of participants.

Ultra-poor have less than 3 months of food sufficiency from their own farm production and other regular sources of income. These are disadvantaged HHs due to their socio economic condition and social exclusion, which include landless, persons with disabilities (PwD), women headed HHs, marginalized communities such as Dalits and Janajatis. Their source of income is primarily from agricultural labour, limited and irregular farm income, and may receive government support. Most of them are not actively engaging in agriculture production because of fragmented, marginal (often unproductive) and small pieces of land, and lack of access to inputs, motivation and business environment. They produce traditional crops that partly meet their subsistence needs. They have the potential to participate in agriculture production through improved access to water and inputs, enhanced capacity, and additional financial support. They are 5-10% of the targeted households (total 3,000 HHs and approximately 2,100 women-headed households from more disadvantaged categories).

Poor rural households have 3-12 months of food sufficiency from their own farm production and other regular sources of income. These poor households derive their income from agriculture and forest foraging coupled with other incomes derived from off farm activities, combined with irregular remittances from seasonal migration. These include poor men and women farming small areas of land of up to 0.7 ha, growing vegetables, rearing livestock (approximately 1-3 buffalos, up to 10-20 goats) and having access to rangelands for animal feed. They often have irregular access to productive water sources and irrigation, limiting their productivity and levels of volumes produced. Households in this category constitute 70-75% of the targeted households.

Near-poor households have more than 12 months of food sufficiency from their own farm production and other regular sources of income. These are men and women smallholders who typically own 1 ha of farmland and above. However, they are only marginally above the poverty line, and lack affordable inputs, finance, connectivity to networks and markets, technical capacity and scale. They are full time involved in agriculture production and have the potential to provide consistent increased volumes and quality of their output to meet safety compliance standards and market requirements. They represent 20% of the targeted households.

Description of the programme

Component 1: Enhanced capacities for transitioning to market oriented agroecological production systems.

Sub-Component 1.1 Decentralised agroecological planning and coordination: The programme will support the preparation of 5-Year Palika Agroecological Plans (PAP) through a local level planning process facilitated by decentralised Provincial Programme Management Offices (PPMOs) and Corridor Offices (COs). The PAPs will result in the identification of potential programme participants, high-value commodities that can be nested within agroecological farming systems, farm level agroecological best practices, market demands and compliance standards, agri-service and enterprise opportunities, and public goods and productive infrastructure needs. The PAP priorities eligible for R-HVAP financing will be consolidated and aligned with the annual local planning process for leveraging municipal co-financing and integration into the municipal annual development plans. PAPs will be formulated for the 80 programme Palikas.

Agroecological Cluster Delineation and Analysis: A participatory exercise will be carried out to demarcate agroecological production clusters for priority commodities that have proven domestic and export market demand. Existing provincial zoning, such as under the Karnali Organic Mission, will form the basis. An agroecological cluster is a geographic unit with common agroecological features within the municipalities and has potential for the production of a diversity of commodities, including high value commodities with proven market demand. The cluster delineation will be a landscape level analysis of the programme area based on the following:

- Agroecological conditions, current production levels, farming practices, food and nutrition security needs, climate risks, infrastructure, market access (road corridors), market and value chain analysis.
- Potential programme participants, including poor, women, youth, marginal groups (IP and Dalits) and POs, expressing interest and specific needs with regard to transitioning to commercially oriented agroecological production systems.
- Opportunities, capacity and knowledge gaps and needs within each cluster (among both smallholder communities and government representatives) for facilitating the transition to commercially oriented agroecological farming, such as agroecology advisory services, bio-input production, community infrastructure, partnerships between POs and MSMEs, agroecological action research, aggregation and processing needs, geographical identification and branding, traceability, PGS certification, and marketing and e-commerce.

- Most suitable high value commodities, and agroecological best practices at the farm and landscape level.

This exercise will be conducted within the first 6 months of programme start-up in order to inform other activities in a timely manner. The findings of this exercise will be validated and used during the Start-up Workshop for the prioritization of Palikas and clusters for implementation. Further, the findings of the exercise on the knowledge and capacity gaps within identified clusters for transitioning to agroecological production systems will guide the implementation of Sub-component 1.2 Knowledge and capacity for establishing agroecological farming, and in particular, to the development of the R HVAP Knowledge Management Strategy and Policy Engagement Plan.

PAP Manual:The PAP Manual will be developed prior to the launch of the PAP formulation process for guiding the planning process, including a 5-year planning template and community-based monitoring mechanisms (in line with PGS). Each PAP will assess potential production clusters for the challenges, opportunities and gaps in AE production and services, and will include a detailed 5-year action plan, with annually prioritized and budgeted investment activities, identifying the following:

- High-value commodities that can be nested within agroecological farming systems;
- Farm level agroecological best practices suited to local socio-economic and ecological contexts, and aligned to the compliance standards of domestic and export markets;
- Market demands and compliance standards for both domestic and export markets;
- Agri-services and enterprise opportunities;
- Public goods and productive infrastructure needs;
- Potential programme participants for channelling direct support for agroecological production and MSME development; and
- Community-based monitoring mechanisms.

The PAP Manual will be informed by the findings of the Agroecological Cluster Delineation and Analysis, and will be developed by the same service provider. Following the PAP Manual development, facilitators will be trained for guiding the PAP process, including 40 Junior Technical Assistant (JTAs) and 80 Community Mobilisers (CM).

5-year Palika Agroecological Planning:The agroecological clusters identified within the programme area through the Cluster Delineation and Analysis will form the geographic units for the formulation of 5-year Palika Agroecology Plans (PAPs). PAPs will be formulated through a community level participatory process. Within each Palika, multi-stakeholder platforms (MSP) will be created comprising of key stakeholders including representatives of each beneficiary group, including marginalised communities, POs, cooperatives, MFIs, MSMEs, traders, service providers, and Ward and Palika governments, who will engage in the development of their respective PAPs.

A draft PAP will first be formulated by programme staff using the findings of the Cluster Delineation and Analysis as the evidence base, and through community level consultations and key informant interviews involving community, ward/Palika representatives. Following the formulation of the draft PAP, a Palika level MSP workshop will be organized to review,

validate and finalize the PAP. In particular, for ensuring sufficient market-orientation, the identification of major traders and enterprises will be a continuous process under Sub-component 1.3, and when possible, they will be encouraged to participate in MSP processes during the Draft PAP formulation and finalization.

PAPs will be considered “living plans” and will be reviewed and revised by respective MSPs annually or as needed. Consequently, the PAPs will guide the formulation of individual POs and MSME business plans that respond to the clear identification of opportunities and gaps in production, services, and potential partnerships within each cluster.

PAP Committee: During the MSP workshop for PAP finalization, a PAP Committee will be formed to facilitate the implementation, monitoring and progress review processes. The Committee will be led by a Palika representative, and will include 5-7 members from POs, MSMEs, and other key stakeholders, and will support the Palika endorsement and integration of PAP activities into Palika plans. The Committee will also participate in corridor level coordination, networking and review events. In addition, they will facilitate the identification and selection of community resource persons such as community mobilizers and lead farmers.

The PAP formulation process will be facilitated by R-HVAP Corridor Offices, in coordination with and participation of local government representatives. Under the oversight of the Corridor Offices, the development of the PAPs will be led by a service provider that has the appropriate skills and knowledge to mainstream agroecological approaches and practices and supported by JTAs and CMs. A PAP Manual will be developed prior to the launch of the PAP formulation process for guiding the planning process, including a 5-year planning template and a community-based monitoring mechanisms (in line with PGS).

Palika Plan Integration: The PAP activities eligible for R-HVAP financing will be consolidated. Following the Local Government Operation Act 2074 (LGOA 2017), and with the support of the PAP Committee, the programme will participate and present the PAP in respective Palika planning processes for endorsement. The PAP development process will be aligned with select entry points of the annual local planning process for identification of municipal co-financing and integration into the municipal annual development plans. The PAP will be the basis for developing the R-HVAP AWPBs through the aggregation at municipal, Provincial and Federal levels. In addition, the PAPs will also be used as a multi-year agroecology strategy to inform the respective municipalities’ Agriculture Sector Development Plans (that have yet to be developed in most municipalities) and integrated into the municipal Medium-Term Expenditure Framework (MTEF). Around 80 PAPs will be formulated, one for each of the 80 programme municipalities.

Sub-Component 1.2 Knowledge and capacity for establishing agroecological farming: R-HVAP will build on the existing knowledge base of sustainable agriculture, agroecology and permaculture by upgrading the currently available knowledge products, and by disseminating good practices through a training-of-trainer (TOT) approach for Junior Technical Assistants (agriculture) and Community Mobilisers. Agroecological demonstration farms will be established in cooperation with around 80 lead farmers. This activity will be combined with in-depth training on the different technical aspects of agroecological farming, together with a

Financial Education and Business Literacy (FEBL) trainings as well as a truncated version of the Gender Action Learning System (GALS lite). The FEBL-GALS-lite sessions will be used as an entry point to advance women's economic empowerment and enhance the financial and business knowledge and skills among the producers HHs. This sub-component also includes youth agroecology apprenticeships for about 60 young agricultural trainees, as well as Farmer-to-Farmer exchange that will contribute to building a large community-of-practice (COP). Participatory Research and Monitoring will involve the preparation of an analytical framework designed to study and monitor the ecological, economic and social outcomes and impacts of market-oriented agroecological farming systems.

Agroecological demonstration farms: For effective programme implementation it is estimated that 80 agroecological demonstration farms need to be established - one in each Palika. During the PAP development process, interested lead farmers will be identified for establishing strategically located demonstration farms. The lead farmer will be trained in agroecology for converting their existing farm into fully functional agroecological farms. The cost of establishing a demonstration farm will be borne by the programme, with in kind contribution from the lead farmers. The lead farmer will also be eligible for accessing the MSME financing window if he/she wishes to establish an enterprise.

The demonstration farms will serve three purposes: i) function as an on-farm training and demonstration centre for capacitating the different categories of beneficiaries and POs with the knowledge necessary to transit to commercially oriented agroecological farming; ii) provide youth apprenticeships for on-farm training; and iii) conduct participatory action research (on 10 farms).

Youth agroecology apprenticeships at demo farms: Initially, 60 youth agricultural trainees will apprentice under lead farmers over a 6-month period of two cropping cycles. The lead farmer will provide knowledge in exchange for cost-free labour. The trainees will be provided with USD165 per month (NPR 21,500) to cover the costs of board and lodging, and a stipend as an incentive. Where possible the trainees will reside with the lead farmer or alternatively in nearby home stays. Drawing on the initial lessons from this initiative, the number of youth trainees will be scaled up.

Sub-Component 1.3 Market oriented agroecological production expanded: R-HVAP will provide support to at least 1,600 Producer Organisations (POs - approximately 45,000 farmers), including those assisted under the Agriculture Sector Development Programme (ASDP) and Adaptation for Smallholders in Hilly Areas (ASHA). To enhance the capacity of these POs and facilitate the PO graduation process, a specialised service provider will be recruited.

Based on the lessons learned from the High Value Agriculture Project (HVAP), Multi-Stakeholder Platforms (MSPs) will be operationalised to link POs with MSMEs at the cluster and provincial levels. Business to Business (B2B) and Business to Service (B2S) linkages will be facilitated for building profitable trading relationships between POs and respectively, agribusiness/traders (B2B) and commercial service providers (B2S). Cluster MSPs and B2B/B2S will be high priority processes launched at programme start-up in order to create

early linkages between POs and major MSMEs and buyers, and for leveraging the private sector's market intelligence for informing PAPs, PO and MSME investments, market compliance standards, and risk reduction.

Guided by the PAPs, R-HVAP will co-finance PO capacity building and farm-level investments in agroecological farming practices for two complementary high value commodities which have domestic and export market potential, comparative commercial advantage for smallholder producers, and agroecologically suitable production. Products that have been successfully promoted by previous projects such as HVAP, KUBK, RERP and ASDP will be prioritized, including crops, livestock, agroforestry systems, honey production, non-timber forest products (NTFPs) and medicinal and aromatic plants (MAPS). Participating smallholder farmers (around 40,000 households) will be eligible for two types of tailored production support packages. POs supported by ASDP and ASHA (around 5000 households) will be eligible for one production package that complements the value chain support they have already received under the previous project. About 3,000 ultra-poor households will be eligible to access the Inclusion Fund for additional subsidised support.

R-HVAP programme participants will be eligible to access financial products under IFAD's on going Value Chains for Inclusive Transformation of Agriculture (VITA) project implemented by the Agriculture Development Band Ltd (ADBL).

Sub-Component 1.4: MSME ecosystem for agricultural service market strengthened:

The programme will mobilise specialised expertise at PMO level to facilitate the development of an ecosystem of MSME services to meet upstream and downstream needs of agroecological multi commodity value chains. Co-investment support will be provided to: (i) Decentralized MSME units for affordable and high-quality bio-input production; and (ii) MSME service market for post-harvest value addition. Supported MSMEs will be mandated to provide their services to R HVAP target groups in proportion to the co-investment amount provided, and are expected to initially benefit 25,000 smallholder households. The MSME's business plans will be required to include a scaling-out strategy to service a larger group of households over the full project period. Support to youth includes a skills development programme for youth employment through Agricultural Technical and Vocational Education and Training (Agri-TVET, around 400 youth), and business incubation support for enterprise development (300 youth).

Component 2: Improved access to climate resilient productive infrastructure.

R-HVAP will fund infrastructure to complement production activities supported through co investments under Sub-component 1.1. Under the PAP process, climate resilient infrastructure for smallholders and POs will be identified and selected. These will include: (i) water related systems such as small-scale irrigation schemes, water storage facilities, multi-use water systems (MUS) etc.; (ii) collection points and storage facilities for efficient commodity aggregation; and (iii) post-harvest primary processing facilities. All infrastructure interventions will be synergetic with other programme interventions.

Sub-component 2.1: Water-related infrastructure:The dependence of Nepali farmers on monsoon rains makes their productivity uncertain, and multiple crop cycles are not always

possible. In context of climate change and anticipated drier conditions, the provision of reliable, sustained, and timely supply of water is critical. The programme will support the rehabilitation and upgrading of existing water systems and construction of new ones.

Eligible water-related infrastructure are small-scale crop irrigation systems (both open channels and piped networks combined with drip and sprinkler irrigation), Multi Use water Systems (MUS) that can serve crop and livestock production and domestic water needs, and water storage facilities such as lined ponds and reinforced concrete tanks. Such models have been piloted and scaled up under ASHA and ASDP.

Farmer managed irrigation systems (FMIS) are generally surface water irrigation systems developed and managed by the beneficiary farming community and comprise the largest part (80-90%) of total irrigation systems. These are simple (in terms of technology and operation); and small-scale in terms of command area (1-10 hectare). The programme will support existing and new FMISs.

A total of 485 water related subprojects will be co-financed by the programme for up to 85% of the investment cost and the communities will contribute at least 15% of the investment in-kind (labour, local material). Water related subprojects will be identified during the PAP process and selected by applying criteria to ensure inclusiveness and sustainability of the investment. In particular, the ecological context will be considered when determining the type and design of irrigation subprojects, as well as needs for conservation of the catchment and water sources. Climate proofing measures will be integrated in the design, based on a cost-benefit analysis and site-specific vulnerability assessments. This will be supported by the civil engineering teams mobilised at PPMO and Corridor Offices. The programme will follow IFAD Social, Environmental and Climate Assessment Procedure (SECAP) guidelines and requirements to ensure sustainability of the infrastructure.

Sub-component 2.2: Market-led productive infrastructure: Drawing on the experience of ASDP and ASHA, community-based small-scale infrastructure and facilities for post-harvest primary processing, aggregation and storage, and packaging will be supported. Depending on the commodities produced and in coordination with the specific market demand requirements, these operations may include aggregation facilities (collection points, loading docks) and other value adding operations, drying (drying floor, solar dryers, etc.), sorting, shelling, pressing, primary extraction (for honey, MAPs), packaging, and storage (including warehouses, small-scale cold storage). Eligible investments will be identified and selected at planning stage in the PAP process. This infrastructure will be complementary to the larger operations being established by MSMEs.

Renewable Energy Technologies (RETs): Where appropriate, renewable energy technologies (RET) will be introduced and scaled up. Cooperative-level solar powered dryers and mini-cold storage units will be supported. The majority of farmers in Nepal practice open sun drying, which has several limitations, including slow drying rates, contamination risks, insufficient drying, and weather conditions. In addition, inadequate and inefficient cold storage systems often result in limited market opportunities and economic losses.

Component 3: Improved wholesale aggregation and distribution of agroecological commodities for domestic and export markets.

R-HVAP will support the first phase of the construction of the Semlar Agriculture Regional Wholesale Market in Butwal Sub-Metropolitan City, Lumbini province. The proposed market will facilitate the aggregation of commodities from a large catchment area, targeting R-HVAP supported POs, for improving distribution of agroecological commodities to both domestic and export markets.

Component 4: Strengthened policies, regulations and institutions for smallholder agroecological production and trade.

R-HVAP will work to establish and strengthen enabling policies, regulations and other supporting frameworks for profitable smallholder agroecological production, facilitated by participating institutions and communities. In addition, to support export of agricultural produce, the programme will establish certification systems, enhance the capacity for compliance with sanitary and phytosanitary (SPS) measures, support trade facilitation and negotiations, and participate in international trade events, and ethical and bio-trade fairs.

Theory of Change

Problem statement: The agricultural sector of Nepal consists mostly of traditional and subsistence farming and suffers from a limited asset base, weak capacity of farmers and their groups, climate vulnerability, limited water availability, low soil fertility, wildlife crop depredation, limited access to credit, gender inequality, and labour shortages compounded by limited interest among youth to engage in the sector. Furthermore, high post-harvest losses, limited storage and processing facilities, and inefficient domestic and export market linkages due to unsupportive policy and regulatory regimes are discouraging private sector and entrepreneurial investments, and holding back increased market-based production and the commercialisation of the sector.

It is estimated that Nepal imports over 50% of its food. The COVID-19 crisis brought into sharp focus the dependency of Nepal on food imports to meet its food and nutrition security. It also exposed the vulnerability of the agriculture sector's dependency on importing most of the essential agri-inputs. The Ukraine-Russia crisis has further intensified the problem with accessing agri-inputs, namely chemical fertilisers. The promotion of conventional high input agriculture over the last several decades has seen a ratcheting up of expenditures related to the import of agrochemicals, seed, farm machinery and post-harvest technologies. This heavy dependency on imports for supporting the agriculture sector has been a significant drain on the public treasury and continues to contribute to the trade deficit.

Summary of the economic and financial analysis: A financial analysis was conducted for nine different household-level farm models, five types of MSMEs, and for major community infrastructures. The financial analysis indicates all of these models present a Financial Internal Rate of Return (FIRR) of above 12.8%. The benefit-cost ratio (BCR) is above 1.01 and Net Present Value is above NPR. 50,600 (US\$ 389) with a 12% discount factor (DF). This indicates all these models will be financially attractive for investment by smallholder farm households.

Further, based on the financial models of farms/households, MSMEs, community infrastructure and the Semlar Wholesale Market, an economic analysis of the programme was conducted using economic prices. The cost-benefit analysis yields an overall Economic Internal Rate of Return (EIRR) of 18.1%. The estimated NPV for a 9% discount rate is NPR 21,267 million (USD 163.6 million) and the BCR is 8.52. A positive NPV under the current Opportunity Cost of Capital of 9% indicated that the programme investments were sound, and worth investing in from a financial and economic perspectives.

Environmental, social and climate risks and mitigation measures

The environmental and social category for R-HVAP is determined as substantial, based on the screening tool of SECAP 2021. An international Environmental Impact Assessment (EIA) study team, commissioned by Invest International of The Netherlands, submitted a final draft of the EIA report to the Government of Nepal, which was approved on 29 September 2023. The EIA study was conducted in close coordination with IFAD, and it adheres to the SECAP 2021 standards, and was disclosed to the Executive Board on 14 August 2023. The EIA report encompasses a comprehensive analysis of the social and environmental impacts associated with the wholesale market and includes a list of proposed mitigation measures.

R-HVAP is a gender transformative and youth sensitive program that places a significant emphasis on social inclusion. To mitigate environment, social, and climate risks, a comprehensive Environmental, Social, and Climate Management Plan (ESCMP) was prepared.

The climate risk category of the program is determined as substantial. R-HVAP intervention areas are exposed to river flood, urban flood, landslides, water scarcity, extreme heat, and wildfires. Likewise, anticipated future climate scenarios predict changes in temperature, climate variability, and changes in intensity and frequency of extreme events.

Implementation arrangements

The Ministry of Agriculture and Livestock Development (MoALD) is the Lead Programme Agency (LPA), and will work in collaboration with the Ministry of Industry, Commerce and Supplies (MoICS), Department of Urban Development and Building Construction (DUDBC) of the Ministry of Urban Development (MOUD), and the respective Ministries of Agriculture, and Environment and Forests at provincial level, and other relevant agencies/stakeholders. The Ministry of Finance (MoF) will have overall oversight of programme implementation.

A Programme Steering Committee (PSC) at federal level will be chaired by the Secretary of MoALD with representatives from the concerned line ministries (MoF, MoICS, MOFE,

DUDBC/MoUD). Three Provincial Programme Steering Committees (PPSC) will be established under the chairmanship of the Secretaries of provincial agriculture ministries (MoLMAC), with representatives from the relevant provincial ministries (MoITFE, etc.) of Lumbini, Karnali and Sudurpashchim.

Management structures will include: (i) a Programme Coordination Office (PCO) at federal level, hosted by MoALD; (ii) three Provincial Programme Management Offices (PPMO) in the respective provincial capitals of Lumbini, Karnali and Sudurpashchim; and (iii) three Corridor Offices (COs) in strategic locations and (iv) Semlar market SPIU. The PPMOs and COs will include technical, finance and procurement related expertise as required.

Government appointed staff will be deputed to the various levels. For specialised expertise and programme delivery functions, programme personnel will be recruited through Service Providers specialised in the three key areas of the programme: agroecology, PO professionalization, and MSME development.

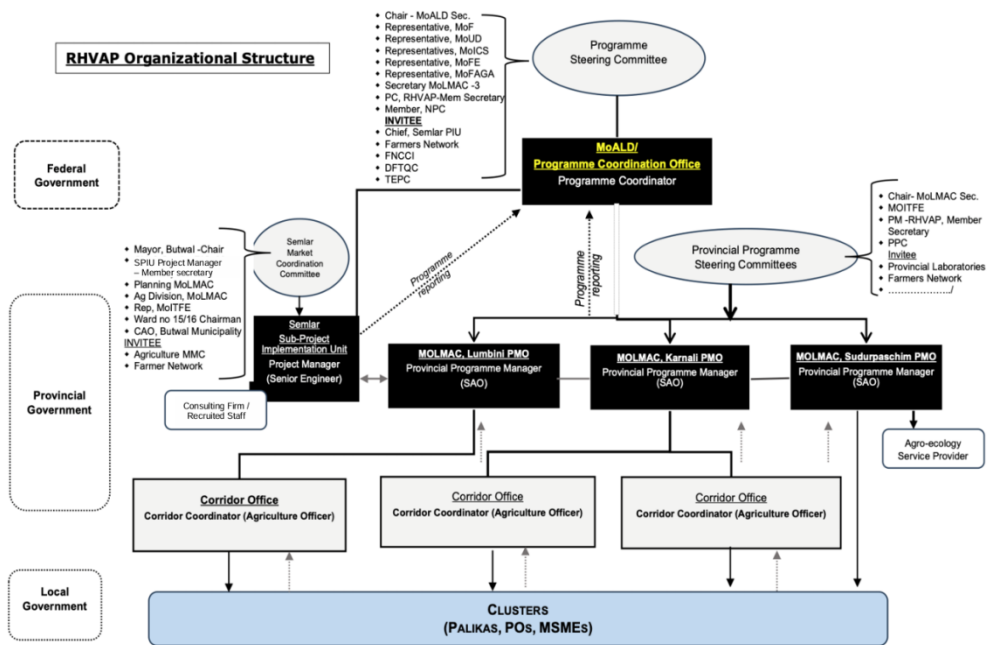

Figure: Programme organizational structure

Monitoring and Evaluation, Knowledge management

The M&E system developed and managed by the PCO will cover: (i) monitoring of implementation performance, execution of the Annual Work Plan and Budget (AWPB), outreach and effectiveness of the targeting strategy, and (ii) periodic measurement of

programme results (outputs, outcomes and impact) in relation to agreed targets. All provinces will contribute to a single R-HVAP M&E System and have access to the data generated.

The programme will invest in good quality, evidence-based knowledge management to contribute to implementation and policy development processes. A KM Strategy and Policy Engagement Plan will be developed that considers and responds to the knowledge and communication needs of all key stakeholders, including programme participants (youth, POs, MSMEs), provincial and local governments, and the R-HVAP team as well.

Logical framework:

Results Hierarchy	Indicators				Means of Verification			Assumptions
	Name	Baseline	Mid-Term	End Target	Source	Frequency	Responsibility	
Outreach	1 Persons receiving services promoted or supported by the project				MIS	Rolling	PCO	
	Males – Males		18000	30000				
	Females - Females		18000	30000				
	Young - Young people		14400	24000				
	Indigenous people - Indigenous people		7200	12000				
	Total number of persons receiving services - Number of people		36000	60000				
	Male - Percentage (%)		50	50				
	Female - Percentage (%)		50	50				
	Young - Percentage (%)		40	40				
	1.b Estimated corresponding total number of household members				MIS	Rolling	PCO	
	Household members - Number of people		154800	258000				
	1.a Corresponding number of households reached				MIS	Rolling	PCO	
	Women-headed households - Households		5400	9000				
Non-women-headed households - Households		30600	51000					
Households - Households		36000	60000					
Project Goal Reduced poverty and improved resilience of smallholder households.	Smallholder households with improved resilience				RDMT Baseline/Mid-term/Endline Surveys	Baseline/Mid-term/Endline	PCO	(A) Continued social, political and economic stability in the country. (B) No major fluctuations in domestic and export demand/prices for agricultural products. (C) No major environmental or climate hazard events.
	Women-headed households - Households		1620	6300				
	Indigenous households - Households		2160	8400				
	Households - Households		10800	42000				

Results Hierarchy	Indicators				Means of Verification			Assumptions
	Name	Baseline	Mid-Term	End Target	Source	Frequency	Responsibility	
	Households (%) - Percentage (%)		30	70				
	Household members - Number of people		46440	180600				
Development Objective Transition smallholder agriculture towards sustainable food systems that are profitable, inclusive and agroecological.	Households receiving full programme services achieving return on labour of >125% of the official minimum wage⁴⁵				Baseline/Mid-term/Endline Surveys; Annual Cluster Tracking Survey (ACTS)	Baseline/Mid-term/Endline; Annual	PCO	
	Women-headed households - Households		1620	5400				
	Indigenous households - Households		2160	7200				
	Households - Households		10800	36000				
	Households (%) - Percentage (%)		30	60				
	Household members - Number of people		46440	154800				
	IE.2.1 Individuals demonstrating an improvement in empowerment				Baseline/Mid-term/Endline Surveys	Baseline/Mid-term/Endline	PCO	
	Indigenous people - Percentage (%)		25	60				
	Indigenous people - Indigenous people		1800	7200				
	Young - Percentage (%)		25	60				
	Young - Young people		3600	14400				
	Total persons - Percentage (%)		30	70				
	Total persons - Number of people		10800	42000				
	Females - Percentage (%)		25	60				
Females - Females		4500	18000					
Males - Percentage (%)		35	80					
Males - Males		6300	24000					
Persons with disabilities - Number		-	-					
Persons with disabilities -		-	-					

⁴⁵ As per the Labour Act 2017 (amendment August 2023) of the Government of Nepal, the official minimum wage is NPR 668/day or 17,300/month.

Results Hierarchy	Indicators				Means of Verification			Assumptions
	Name	Baseline	Mid-Term	End Target	Source	Frequency	Responsibility	
	Percentage (%)							
Outcomes Outcome 1. Enhanced capacities for transitioning to market oriented agroecological production systems.	SF.2.1 Households satisfied with project-supported services				Baseline/Mid-term/Endline Surveys	Baseline, Mid-term, Endline	PCO	
	Household members - Number of people		126000	210000				
	Indigenous households - Households		5040	8400				
	Women-headed households - Households		3780	6300				
	Households (%) - Percentage (%)		70	70				
	Households (number) - Households		25200	42000				
	SF.2.2 Households reporting they can influence decision-making of local authorities and project-supported service providers				Baseline/Mid-term/Endline Surveys	Baseline, Mid-term, Endline	PCO	
	Household members - Number of people		61920	154800				
	Indigenous households - Households		2880	7200				
	Women-headed households - Households		2160	5400				
	Households (%) - Percentage (%)		40	60				
	Households (number) - Households		14400	36000				
	2.2.1 Persons with new jobs/employment opportunities				Baseline/Mid-term/Endline Surveys; ACTS	Baseline/Mid-term/Endline; Annual	PCO	
	Males - Males		7000	21000				
	Females - Females		3000	9000				
	Indigenous people - Indigenous people		2000	6000				
	Young - Young people		6000	18000				
Total number of persons with new jobs/employment opportunities - Number of people		10000	30000					

Results Hierarchy	Indicators				Means of Verification			Assumptions
	Name	Baseline	Mid-Term	End Target	Source	Frequency	Responsibility	
	Persons with disabilities - Number		-	-				
	2.2.2 Supported rural enterprises reporting an increase in profit				Baseline/Mid-term/Endline Surveys; ACTS	Baseline/Mid-term/Endline; Annual	PCO	
	Number of enterprises - Number		70	160				
	Percentage of enterprises - Percentage (%)		30	70				
	2.2.5 Rural producers' organizations reporting an increase in sales				Baseline/Mid-term/Endline Surveys; ACTS	Baseline/Mid-term/Endline; Annual	PCO	
	Percentage of rural POs - Percentage (%)		30	70				
	Number of Rural POs - Organizations		480	1100				
	3.2.2 Households reporting adoption of environmentally sustainable and climate-resilient technologies and practices				Baseline/Mid-term/Endline Surveys	Baseline/Mid-term/Endline	PCO	
	Total number of household members - Number of people		58050	135450				
	Households - Percentage (%)		30	70				
	Women-headed households - Households		2025	4725				
	Households - Households		13500	31500				
	Number of households reporting market-oriented diversification of production				Baseline/Mid-term/Endline Surveys	Baseline/Mid-term/Endline	PCO	
	Total number of household members - Number of people		58050	135450				
	Households - Percentage (%)		30	70				
	Women-headed households - Households		2025	4725				
	Households - Households		13500	31500				
	Total private investment in value chains by smallholder producers, MSMEs and other actors				MIS; ACTS	Rolling; Annual	PCO	
	Private investment (USD thousand) - Money (USD' 000)		8000	20000				

Results Hierarchy	Indicators				Means of Verification			Assumptions
	Name	Baseline	Mid-Term	End Target	Source	Frequency	Responsibility	
Outputs	Number of Palika Agroecology Plans formulated				MIS; Programme Reports	Rolling	PCO	
	PAPs – Number		60	80				
	Palikas covered - Number		60	80				
	Number of market oriented agroecological extension service providers trained				MIS; Training Records	Rolling	PCO	
	Lead farmers - Number		90	150				
	Households facilitated in establishing market and service linkages with traders and service providers				MIS	Rolling	PCO	
	Households – Households		36000	60000				
	Participatory agroecology research framework developed and implemented with programme participants				MIS; Programme Reports	Rolling; Annual	PCO	
	Number of research frameworks - Number		1	1				
	2.1.2 Persons trained in income-generating activities or business management				MIS; Training Records	Rolling	PCO	
	Males – Males		18000	30000				
	Females - Females		18000	30000				
	Indigenous people - Indigenous people		7200	12000				
	Young - Young people		14400	24000				
	Persons trained in IGAs or BM (total) - Number of people		36000	60000				
	3.1.4 Land brought under climate-resilient management				MIS; ACTS	Rolling; Annual	PCO	
	Hectares of land - Area (ha)		8100	13500				
Number of MSMEs established				MIS	Rolling	PCO		
Number of MSMEs - bio-inputs and tools - Number (2nd NDC target - 100)		30	95					

Results Hierarchy	Indicators				Means of Verification			Assumptions
	Name	Baseline	Mid-Term	End Target	Source	Frequency	Responsibility	
	Households							
	Local governments co-financing Palika Agroecology Plans (PAP)				MIS; Programme Reports	Rolling	PCO	
	Co-financing - Number of municipalities - Number		30	50				
Output	2.1.6 Market, processing or storage facilities constructed or rehabilitated				MIS	Rolling	PCO	
	Total number of facilities - Facilities		54	135				
	Market facilities constructed/rehabilitated - Facilities		34	85				
	Processing facilities constructed/rehabilitated - Facilities		10	25				
	Storage facilities constructed/rehabilitated - Facilities		10	25				
	1.1.2 Farmland under water-related infrastructure constructed or rehabilitated				MIS	Rolling	PCO	
	Hectares of land - Area (ha)		1500	2400				
Outcome Outcome 3. Improved wholesale aggregation and distribution of agroecological commodities for domestic and export markets.	Number of supported commodities (agroecologically produced) accessing export markets through Semlar				MIS; Programme Reports	Rolling	PCO	(A) Backward and forward linkages in commodity markets are stable. (B) Organic and safe product regulations of the market are effectively enforced. (C) There is increasing demand for Nepali organic and safe products.
	Overall - Number		0	5				
	Through Semlar - Number		0	2				
Output	Semlar agricultural wholesale market constructed				MIS	Rolling	PCO	
	Number of infrastructure - Number		1	1				
Outcome Outcome 4. Strengthened policies, regulations and institutions for smallholder	Policy 3 Existing/new laws, regulations, policies or strategies proposed to policy makers for approval, ratification or amendment				Programme Reports	Annual	PCO	(A) Provincial and municipal governments are committed to transition to agroecological production.

Results Hierarchy	Indicators				Means of Verification			Assumptions
	Name	Baseline	Mid-Term	End Target	Source	Frequency	Responsibility	
	Number of MSMEs - post-harvest processing - Number		20	50				
	Number of MSMEs supported with chain-of-custody traceability systems				MIS; ACTS	Rolling; Annual	PCO	
	Number of MSMEs - Number		5	10				
Outcome Outcome 2. Improved access to climate resilient productive infrastructure.	2.2.6 Households reporting improved physical access to markets, processing and storage facilities				Baseline/Mid-term/Endline Surveys	Baseline/Mid-term/Endline	PCO	(A) Municipal governments endorse PAPs and are willing to co-finance Programme infrastructure activities.
	Households reporting improved physical access to markets - Percentage (%)		30	70				
	Size of households - Number of people		77400	180600				
	Women-headed households - Households		1620	6300				
	Households reporting improved physical access to processing facilities - Percentage (%)		10	30				
	Size of households - Number of people		19350	58050				
	Women-headed households - Households		675	2025				
	Households reporting improved physical access to storage facilities - Percentage (%)		15	40				
	Size of households - Number of people		29025	77400				
	Women-headed households - Households		1200	2700				
	Households reporting improved physical access to markets - Households		18000	42000				
	Households reporting improved physical access to processing facilities - Households		4500	13500				
	Households reporting improved physical access to storage facilities -		6750	18000				

Results Hierarchy	Indicators				Means of Verification			Assumptions
	Name	Baseline	Mid-Term	End Target	Source	Frequency	Responsibility	
agroecological production and trade.	Number - Number		3	8				
Output	Policy 1. Policy relevant knowledge products completed				Programme Reports	Rolling; Annual	PCO	
	Number - Number		4	12				
	Number of rural PO and MSME representatives participating in trade fairs and events				MIS; Programme Reports	Rolling	PCO	
	Domestic fairs - Number of events		8	16				
	Domestic fairs - Number of POs		40	80				
	International fairs - Number of events		4	8				
	International fairs - Number of POs		20	40				

Role of Programme Coordination Office (PCO)

PCO holds overmit Copedisibility for programme planning, technical guidance, implementation oversight and monitoring/supervision of PMOs and COs. Staffing comprises government-deputed personnel (Programme Coordinator, Deputy Programme Coordinators, Agriculture Officers, Planning Officer, Account Officer, Agriculture Engineer, Admin Assistant and Junior Technician) and contracted staffs. The functions of the PCO are given below:

1. Act as the secretariat for the PSC.
2. Prepare necessary manuals, guidelines, directives and procedures for programme implementation and submit them to MoALD for approval after PSC's recommendation.
3. Regularly coordinate and collaborate with relevant stakeholders (including MoALD, departments, IFAD, provincial ministries and local governments) to achieve programme objectives.
4. Handle overall programme planning, activity implementation and budgeting.
5. Regularly coordinate and provide necessary support for programme operation and implementation to the SPIU, PMOs and COs. Facilitate the process of the new Palikas selection.
6. Carry out activities related to capacity development of the stakeholders and the preparatiom of resource materials.
7. Develop, improve and implement the online/offline MIS required for programme reporting.
8. Monitor, evaluate and supervise overall programme implementation.
9. Manage the programme's mission and undertake joint monitoring activities.
10. Manage the process of claiming expenses/reimbursements from donor agencies (specifically IFAD). Overall management, expenses, reimbursement and appraisal of fund from financiers.

11. Prepare and submit progress reports, financial management reports and consolidated internal and external audit reports to relevant authorities (including IFAD) as required.
12. Maintain and ensure the security of programme records and documentation of achievements.
13. Studies related to effective programme implementation and achievement of the targets.
14. Perform any other tasks as outlined in the programme documents.

Role of Provincial Programme Management Office (PMO)

PMO will be responsible for delivering the programme services and interventions in the three respective target provinces. Staffing comprises provincial government-deputed personnel (Programme Manager, Planning and Monitoring Officer, Agriculture Officer, Account Officer, Engineer, Admin Assistant and Junior Technician) and contracted staffs. The functions of PMOS are given below:

1. Serve as the secretariat for the PPSC.
2. Provide guidance, facilitation and capacity building to COs for achieving programme objectives.
3. Coordinate with stakeholders for programme planning and implementation.
4. Allocate budgets as per the agreements with GoN and assure provincial cofinancing in coordination with the provincial ministry of agriculture.
5. Coordinate with PCO for reporting, quarterly disbursements and financial releases.
6. Prepare and aggregate monthly/quarterly/semi-annual/annual progress reports, audit reports and submit to PCO and relevant bodies.
7. Assist in developing PAPs and MSPs at Local level.
8. Build capacity of POs and MSMEs and support technology adoption.
9. Conduct demonstration activities to influence the adoption of new technologies and innovations in the community, facilitate trials through farmers and verify the success of the innovations.
10. Monitor, evaluate and supervise all programme activities under the provinces.
11. Facilitate development and dissemination of resource materials.
12. Operate according to PIM, guidelines and procedures and propose amendments if necessary.
13. Coordinate with stakeholders to resolve policy/technical/management issues during implementation.
14. Implement and maintain online/offline MIS for reporting.
15. Assist PCO in mission management and joint monitoring tasks.
16. Prepare progress reports, financial reports and audit reports for PCO/relevant bodies.

17. Maintain and secure achievement records.
18. Perform other tasks specified in programme documents.
19. For Sudurpashchim Province: Perform dual functions of PMO and CO.

Role of Corridor Offices (COs)

COs will be established in one district in Lumbini Province and two districts in Karnali Province. Staffing comprises provincial government-deputed personnel (Chief, Junior Technician, Accountant and Admin Assistant) and contracted staffs. The functions of COs are given below:

1. Coordinate with Local levels to select regions and implement programme to achieve the objectives.
2. Assist in the development of the PAPs and the conduction of MSPs at the Local level.
3. Build the capacity of POs & MSMEs and facilitate the adoption of technologies,
4. Implement programme according to the PIM, procedures and guidelines related to the programme.
5. Conduct demonstration activities to influence the adoption of new technologies and innovations in the community, facilitate trials through farmers and verify the success of the innovations.
6. Manage the necessary resource materials for capacity development.
7. Use the MIS to input progress and data.
8. Prepare monthly, quarterly, semi-annual and annual progress reports and submit them to the PMO.
9. Maintain and secure achievement records.
10. Perform other tasks specified in programme documents.

